ISSN: 1308-2140 Volume 13 Issue 9 Spring 2018

Volume 13/9 Spring 2018

TURKISH STUDIES

International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

KARŞILAŞTIRMALI DİNÎ ARAŞTIRMALAR

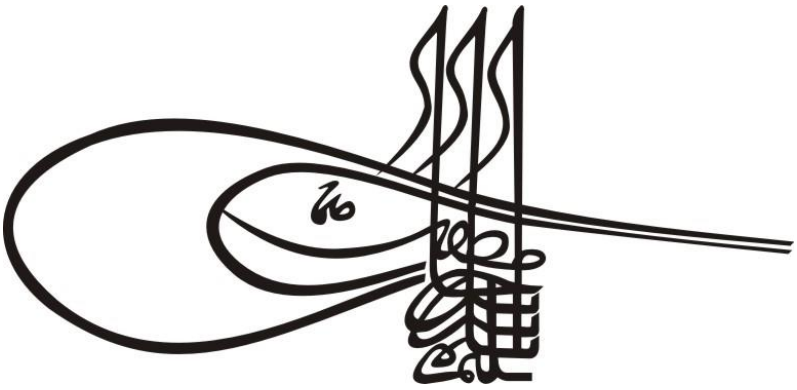
COMPARATIVE RELIGIOUS STUDIES

TURKISH STUDIES

Turkish Studies

ACADEMIC JOURNAL

KARŞILAŞTIRMALI DİNİ ARAŞTIRMALAR
COMPERATIVE RELIGIOUS STUDIES

Turkish Studies Dergisi, üç ayda bir yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir. *Turkish Studies Dergisi*'nde yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukukî açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları **www.turkishstudies.net**'e aittir.
Yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir. Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez.
Dergide yer alan yazıların dijital baskı, grafik tasarım, DOI numaralarının alınması ve uluslararası indeslere tanıtılması gibi işlemler ASOS Eğitim Bilişim Danışmanlık şirketi tarafından ücret karşılığında yapılmaktadır. Dergide basım kararı alınan yazıların sahipleri yazılarının tasarım, yayın ve indeks masraflarını ASOS Eğitim Bilişim Danışmanlık şirketi öderler.

Turkish Studies; EBSCO, DOAJ, ICAAP, Scientific Commons, MLA, ASOS, AMIR (Access to Mideast and Islamic Resources), Journal Directory, DJS (Dayang Journal System), J-GATE, Indeks Copernicus, Indeks Islamicus, PhilPapers, Research Bible ve ULAKBİM indeksleri tarafından taranmaktadır.

ISSN: 1308-2140

Volume 13/9, Spring 2018

TURKISH STUDIES

Sahibi
Prof. Dr. Yavuz ÜNAL
Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM

Yayınevi / Publishing House
ASOS Eğitim Bilişim Danışmanlık

Editor
Sibel ÜST

Alan Editörü
Özcan GÜNGÖR

Editör Yardımcıları/Assistant Editors
Rukiye Aysun İNAN
Halil İbrahim DOĞAN
Tuğba ÖZEN

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Ahmet ÜNSAL	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet YILDIRIM	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Asım YAPICI	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ÜNAL	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Metin ÖZDEMİR	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Yakup CİVELEK	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Zeki Salih ZENGİN	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Danışma Kurulu/Board of Advisory

Prof. Dr. Abdurrahman KURT	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmad RAFIQ	Sunan Kalijaga State University of Islamic Studies (Endonezya)
Prof. Dr. Celalettin ÇELİK	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Cevdet KILIÇ	19 Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Dosay KENJETAY	Gumilev Eurasian National U. Kazakistan
Prof. Dr. Fazlı POLAT	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Felix KÖRNER	Pontificia Università Gregoriana (İtalya)
Prof. Dr. Frank GRIFFEL	Yale University (ABD)
Prof. Dr. Hacı Yunus APAYDIN	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Halil İbrahim BULUT	İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Heidi HADSELL	President of Hartford Seminary (ABD)
Prof. Dr. İshak ÖZGEL	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal POLAT	Amasya Üniversitesi
Prof. Dr. Kımbat KARATIŞKANOVA	Ahmet Yesevi Üniversitesi (Kazakistan)
Prof. Dr. Labidi BOUABDALLAH	Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Prof. Dr. Marcel SİGRİST	EBAF École Biblique of Jerusalem (İsrail)
Prof. Dr. Mohamed M. EL-GAMMAL	Hamad bin KhalifaUniversity (Katar)
Prof. Dr. Sami KILIÇ	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Talip ÖZDEŞ	Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. Vejdi BİLGİN	Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Osman KURT	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Doç. Dr. Andrea SZİGETİ	Gal Ferenc College (Macaristan)
Doç. Dr. Eyüp ŞİMŞEK	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Fatima ZOHRA	Aouati University of Sharjah (Bir. Arap E.)
Doç. Dr. Jamal J. ELİAS	University of Pennsylvania (ABD)
Doç. Dr. Murat DEMİRKOL	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Doç. Dr. Samagan MYRZAİBRAİMOV	Oş Devlet Üniversitesi (Kırgızistan)
Doç. Dr. Yasin YILMAZ	Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Doç. Dr. Zekiye DEMİR	Diyanet İşleri Başkanlığı
Dr. Öğr. Üyesi Ferhat GÖKÇE	Oş Devlet Üniversitesi (Kırgızistan)
Dr. Öğr. Üyesi Harun ŞAHİN	Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Dr. Öğr. Üyesi M. Mücahit ASUTAY	Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa DEMİRCİ	Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Dr. Öğr. Üyesi Salih AYDEMİR	Harran Üniversitesi
Dr. A. Ulrich PAFFTRAH	Goethe Universität (Almanya)

Genel Koordinatör/General Coordinator

Yavuz ÜNAL

Dış Temsilciler Koordinatörü/General Coordinator of Foreign Editors

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN

Dış Temsilciler/Representative of Foreign Country

USA	Robert DANKOFF
Germany	Marcel ERDAL
Greece	Fatih KEMİK
Japan	Yuu KURIBAYASHI
Norway-Swedish	Bernt BRENDEMOEN
England	Fikret TURAN
Albania	Xhemile ABDİU
Central Asia	Seadet SHİKHİYEVA
Kazakhstan	Gülnar KOKUBASOVA
Kyrgyzstan	Ulanbek ALİMOV
Azerbaijan	Vusale MUSALİ
Uzbekstan	Cabbar İŞANKUL
Halab-Aleppo (Syria)	Ahmet DEMİRTAŞ

Poland Öztürk EMİROĞLU

Hakemler/Referees

Prof. Dr. Abdulbaki GÜNEŞ	Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Abdulcelil BİLGİN	Muş Alparslan Üniversitesi
Prof. Dr. Abdulkerim BAHADIR	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Abdullah Emin ÇİMEN	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Abdulmecit OKÇU	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Abdurrahman HAÇKALI	Recep Tayyip Erdoğan Ü.
Prof. Dr. Adem EFE	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet NEDİM SERİNSU	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet ONAY	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet TAŞĞIN	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet YAMAN	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet YILDIRIM	Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Prof. Dr. Ali BAKKAL	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Ali BİRİNCİ	
Prof. Dr. Ali COŞKUN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ali KAYA	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Rıza AYDIN	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Ali YILMAZ	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Asım YAPICI	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Bozkurt KOÇ	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Bünyamin ERUL	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Cevat ÖZYURT	Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Prof. Dr. Davut YAYLALI	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Durmuş ARIK	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Eyüp BAŞ	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Faruk KARACA	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Faruk TOPRAK	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Fazli POLAT	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. H. Yunus APAYDIN	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Halil İbrahim ACAR	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Halis ALBAYRAK	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Halit EV	Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Hidayet AYDAR	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Hidayet AYDAR	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Hür Mahmut YÜCER	Karabük Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin CERTEL	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin YILMAZ	Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim YILMAZ	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan TOKER	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. İsa ÇELİK	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail ÇALIŞKAN	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal POLAT	Amasya Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal YILDIZ	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut AY	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Akif KILAVUZ	Uludağ Universitesi
Prof. Dr. Mehmet Akif ÖZDOĞAN	Kahramanmaraş Sütçü İ. Ü.

Prof. Dr. Mehmet Akif ÖZER — Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN — Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet DAĞ — Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM — Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet EVKURAN — Hitit Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet KÖÇER — Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü.
Prof. Dr. Mehmet Şirin ÇIKAR — Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Mualla UYDU YÜCEL — İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Muammer CENGİL — Hitit Üniversitesi
Prof. Dr. Muammer ERBAŞ — Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ — Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Murat YILDIZ — Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Sami BAYBAL — Necmettin Erbakan Ünv.
Prof. Dr. Nasi ASLAN — Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Nuri KAHVECİ — Kahramanmaraş Sütçü İ. Ü.
Prof. Dr. Nurullah ALTAŞ — Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Osman GÜRBÜZ — Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer Faruk YAVUZ — Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer PAKİŞ — Hakkari Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer YILMAZ — Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Recai DOĞAN — Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Recep CİCİ — Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Recep YAPAREL — Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Rıfat OKUDAN — Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Ruhattin YAZOĞLU — Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Rüstem ERKAN — Dicle Üniversitesi
Prof. Dr. Sami KILIÇ — Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Sami KILIÇ — Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman AKKUŞ — Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN — Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Şahin KÖKTÜRK — Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Şahmurat ARIK — Ahi Evran Üniversitesi
Prof. Dr. Şehmus DEMİR — Gaziantep Üniversitesi
Prof. Dr. Şevket TOPAL — Recep Tayyip Erdoğan Ü.
Prof. Dr. Tevhit AYENGİN — Çanakkale Onsekiz Mart Ü.
Prof. Dr. Turgut KARABEY — Erzincan Binali Yıldırım Ü.
Prof. Dr. Vahit GÖKTAŞ — Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Yahya Mustafa KESKİN — Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Yaşar AYDEMİR — Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Yunus MACİT — Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Yüksel METİN — Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Zeki Salih ZENGİN — Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Prof. Dr. Zülfikar DURMUŞ — Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü.

Doç. Dr. Abdullah ÇOLAK — İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Abdullah ÖZBOLAT — Çukurova Üniversitesi
Doç. Dr. Abdurrahim ALKIŞ — Fatih Sultan Mehmet Ü.
Doç. Dr. Abdülmecit İSLAMOĞLU — Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Adem ÇATAK — Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmed ÜRKMEZ — Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet ARAS — Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet İNANIR — Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet ÖZ — Kahramanmaraş Sütçü İ.Ü.
Doç. Dr. Ahmet TANYILDIZ — Dicle Üniversitesi
Doç. Dr. Ali AYTEN — Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Ali ÇOLAK — Osmaniye Korkut Ata Ü.

Doç. Dr. Ali Haydar ŞAR	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Ali KUZUDİŞLİ	Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Osman KURT	Ankara Sosyal Bilimler Ü.
Doç. Dr. Ali ÖZTÜRK	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Ali SELÇUK	Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Bekir Zakir ÇOBAN	Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Bülent AKOT	Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Doç. Dr. Bülent KARA	Niğde Ömer Halisdemir Ü.
Doç. Dr. Dursun Ali AYKIT	Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Emine NAS	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Emrullah FATİŞ	Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Doç. Dr. Ensar ÇETİN	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Doç. Dr. Eyüp ŞİMŞEK	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih KOCA	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Gürbüz ÖZDEMİR	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan AKKANAT	Çukurova Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan MEYDAN	Bülent Ecevit Üniversitesi
Doç. Dr. Hikmet ATİK	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Huriye MARTI	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin AKGÜN	Amasya Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim KAPLAN	Çukurova Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim KUNT	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim YILMAZ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü.
Doç. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. İhsan SOYSALDI	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. İsak Emin AKTEPE	Erzincan Binali Yıldırım Ü.
Doç. Dr. İsmail BULUT	Hitit Üniversitesi
Doç. Dr. İsmail GÜLLÜ	Karamanoğlu Mehmetbey Ü.
Doç. Dr. İsmail PIRLANTA	Bozok Üniversitesi
Doç. Dr. M. Emin KAYSERİLİ	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Mahmut ÇINAR	Gaziantep Üniversitesi
Doç. Dr. Mahmut ÖZTÜRK	Harran Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet AKBAŞ	Mardin Artuklu Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet ATALAY	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet BİLEN	Dicle Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Nesim DORU	Mardin Artuklu Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet ÖZKARTAL	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet TIRAŞCI	Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet VURAL	Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Doç. Dr. Melek DİKMEN	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Merter Rahmi TELKENAROĞLU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü.
Doç. Dr. Mevlüt ERTEN	Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. Mithat ESER	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Muammer CENGİL	Hitit Üniversitesi
Doç. Dr. Muammer İSKENDEROĞLU	Sakarya Ünversitesi
Doç. Dr. Murat DEMİRKOL	Ankara Sosyal Bilimler Ü.
Doç. Dr. Murat KAYACAN	Muş Alparslan Üniversitesi
Doç. Dr. Musa ALP	Çukurova Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa KAYA	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Münire Kevser BAŞ	Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Doç. Dr. Necdet ŞENGÜN	Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Nurettin GEMİCİ	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Nuri ADIGÜZEL	Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Doç. Dr. Oğuz DİLMAÇ	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Orhan BAŞARAN	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Osman ŞAHİN	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer BOZKURT	Mardin Artuklu Üniversitesi

Doç. Dr. Özcan GÜNGÖR — Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Doç. Dr. Recep TUZCU — Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Rıfat ATAY — Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Saffet KARTOPU — Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Samettin GÜNDÜZ — Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Doç. Dr. Selami ŞİMŞEK — Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Süleyman DOĞAN — Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Şaban ÖZ — K. Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr. Şahin AHMETOĞLU — Iğdır Üniversitesi
Doç. Dr. Veli ATMACA — Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Veysel ÖZDEMİR — İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Yasin YILMAZ — Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Doç. Dr. Yunus Emre GÖRDÜK — Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr. Yunus CENGİZ — Mardin Artuklu Üniversitesi
Doç. Dr. Yusuf YILDIRIM — Cumhuriyet Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Abdulcebbar KAVAK — Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah HACIBEKİROĞLU — Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah İNCE — Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Taha İMAMOĞLU — Trakya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman ALTUNTAŞ — Gümüşhane Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Adnan ADIGÜZEL — Eskişehir Osmangazi Ü.
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ABAY — Kahramanmaraş Sütçü İ.Ü.
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BOZYİĞİT — Siirt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Emin SEYHAN — Kafkas Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZDEMİR — Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet TARCAN — Dicle Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ali ARSLAN — Bülent Ecevit Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ali Aslan TOPÇUOĞLU — Karadeniz Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ali HATALMIŞ — Çukurova Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ali İhsan AKÇAY — Uludağ Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Arif ATALAY — Osmaniye Korkut Ata Ü.
Dr. Öğr. Üyesi Aytaç AYDIN — Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Dr. Öğr. Üyesi Barış ÇİFTÇİ — Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü.
Dr. Öğr. Üyesi Bayram POLAT — Niğde Ömer Halisdemir Ü.
Dr. Öğr. Üyesi Behlül TOKUR — Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Dr. Öğr. Üyesi Bünyamin AYÇİÇEĞİ — İstanbul Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cafer ACAR — Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Davut ŞAHİN — Kırıkkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ekrem YÜCEL — Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Elif KARA — Muş Alparslan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emre ÇAVDAR — Iğdır Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Enver BAYRAM — Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Esma SAYIN — Balıkesir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatıma Zeynep BELEN — Kırıkkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih TOK — Eskişehir Osmangazi Ün.
Dr. Öğr. Üyesi Ferdi KİREMİTÇİ — Gümüşhane Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ferihan ÖZMEN — Çanakkale Onsekiz Mart Ü.
Dr. Öğr. Üyesi Furat AKDEMİR — Düzce Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ATMACA — Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Halide ASLAN — Ankara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Halit BOZ — Artvin Çoruh Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hamide ULUPINAR — İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Harun BEKİROĞLU — Hitit Ünivesitesi
Dr. Öğr. Üyesi Harun SAVUT — Bülent Ecevit Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Harun ŞAHİN — Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Dr. Öğr. Üyesi Hasan COŞKUN — Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Hüseyin TAYLAN — Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hasan MEYDAN — Bülent Ecevit Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hulusi YILMAZ — Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü.
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin AKYÜZ — Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin DEMİR — Bartın Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim USTA — Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İlhami GÜNAY — Dumlupınar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İlyas CANİKLİ — Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Dr. Öğr. Üyesi İrfan GÖRKAŞ — Artvin Çoruh Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İsa KUYUCUOĞLU — Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İsmail ARICI — Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İsmail AKYÜZ — Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İsmail BAYER — Artvin Çoruh Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Maşallah TURAN — Mardin Artuklu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali Kılay ARAZ — Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ALTUNTAŞ — Bozok Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ata AZ — Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GAYRETLİ — Erzincan Binali Yıldırım Ü.
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KAYA — Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KOÇ — Niğde Ömer Halisdemir Ü.
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KORKMAZ — Erciyes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sait UZUNDAĞ — Şırnak Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şamil BAŞ — Recep Tayyip Erdoğan Ü.
Dr. Öğr. Üyesi Melek DİKMEN — Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Metin CEYLAN — İnönü Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Murat AK — Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa BAŞKONAK — Karamanoğlu Mehmetbey Ü.
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÜNERİGÖK — Muş Alparslan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KAYHAN — Gümüşhane Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Necati BARIŞ — Bozok Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖNDER — Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZTOPRAK — Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mürsel ETHEM — Pamukkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Necmeddin ŞEKER — K. Sütçü İmam Üniversitesi Ü.
Dr. Öğr. Üyesi Necmettin TAN — Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nuran ÇETİN — Amasya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Osman DÜZGÜN — Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Osman ORUÇHAN — Pamukkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ömer ACAR — Ankara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Ali YILDIRIM — Şırnak Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Rabiye ÇETİN — Ankara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Recep Orhan ÖZEL — Amasya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Rıza BAKIŞ — Cumhuriyet Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Safiye KESGİN — Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Dr. Öğr. Üyesi Selahattin YILDIRIM — İnönü Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Serbülend ARPA — Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Dr. Öğr. Üyesi Sıtkı NAZİK — Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman NAROL — Selçuk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şaban KARASAKAL — Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tuğrul BALABAN — Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü.
Dr. Öğr. Üyesi Tuna TUNAGÖZ — Çukurova Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Uğur Bekir DİLEK — Yalova Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ümit AKTI — Dumlupınar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Veli ABA — Balıkesir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yakup YÜKSEL — Namık Kemal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yaşar DAŞKIRAN — Ankara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf AKGÜL — Bozok Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Zeynel Abidin AYDIN — Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Dr. Enes Battal KESKİN — Bursa Büyükşehir Belediyesi
Dr. Şarika GEDİKLİ BERBER — Gazi Üniversitesi

BU SAYININ HAKEMLERİ

Prof. Dr. Adem EFE — Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail ÇALIŞKAN — Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN — Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM — Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet EVKURAN — Hitit Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Sami BAYBAL — Necmettin Erbakan Ünv.
Prof. Dr. Ömer YILMAZ — Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Şevket TOPAL — Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Prof. Dr. Vahit GÖKTAŞ — Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Yahya Mustafa KESKİN — Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Zülfikar DURMUŞ — Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü.

Doç. Dr. Adem ÇATAK — Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet ARAS — Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Haydar ŞAR — Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Eyüp ŞİMŞEK — Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih KOCA — Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan AKKANAT — Çukurova Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim YILMAZ — Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü.
Doç. Dr. İsmail BULUT — Hitit Üniversitesi
Doç. Dr. İsmail GÜLLÜ — Karamanoğlu Mehmetbey Ü.
Doç. Dr. İsmail PIRLANTA — Bozok Üniversitesi
Doç. Dr. Melek DİKMEN — Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Özcan GÜNGÖR — Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Doç. Dr. Yunus Emre GÖRDÜK — Balıkesir Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah İNCE — Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Enver BAYRAM — Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Furat AKDEMİR — Düzce Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ATMACA — Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hasan Hüseyin TAYLAN — Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İrfan GÖRKAŞ — Artvin Çoruh Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ALTUNTAŞ — Bozok Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KAYA — Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KOÇ — Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Murat AK — Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Serbülend ARPA — Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Dr. Öğr. Üyesi Tuna TUNAGÖZ — Çukurova Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf AKGÜL — Bozok Üniversitesi

Editörden...

Değerli İlim Ehli,

Başlattığımız akademik, özgün, ulaşılabilir ve uluslararası standartlarda yayın yapma politikamızı, "bilime adanmış ömürlere vefa" sloganıyla her yıl yaşayan bir değere armağan sayı yayınlama geleneğiyle pekiştiriyoruz. Akademik yazın ve emeğin sadece mekanik ve donuk bilgiler yığını olmaması gerektiğini düşünerek, bizim ilim geleneğimizde irfanın ve vefanın da bir o kadar önemli olduğunun farkında olarak çalışmalarımıza devam ediyoruz. Bu yılki armağan sayımızı din sosyolojisinin Türkiye'deki duayen ismi Prof. Dr. Ünver Günay'a hasretme kararı almış ve bütün ilahiyat camiasına kararımızı ilan etmiştik.

Toplum bilimi olan sosyoloji, geçmişe bakan yönüyle tarihte yaşamış toplumları, günümüze bakan yönüyle de içinde yaşadığımız çağın toplumlarını anlamak ve açıklamakta sosyal bilimler arasında ilk sıraya yerleştirilebilir. Genelde Batı orjinli bir ilim dalı olması hasebiyle ilahiyatçıların sosyoloji bilimini kullanma ve bu ilmi sahiplenme noktasında, tutumları farklılık göstermekle birlikte, kanaatimizce çekingen bir tavır içinde oldukları söylenebilir. Din bilimleri uzmanlarının ilahiyatçılığıyla temel İslam bilimleri uzmanlarının ilahiyatçılığı arasında nüanslar pek çoktur. Bunun yanında gündelik dindarlık ile aradaki makası anlama, yorumlama ve uygun formatlar geliştirebilme için yine din bilimlerini işe koşma zarureti doğmaktadır. Ancak bizzat talep edenin talebinin gerçekleşmesi donukluktan kaynaklanan bir çatışmaya dönüşebilecektir. Burada başından itibaren devletin ilahiyat programı çıktısının sonucu bireyleri daha çok "ilahiyat sosyoloğu" gibi görmek istemesinin itici planının da etkisi bulunmaktadır. İşte tam bu noktada Prof. Dr. Ünver Günay'ın sosyoloji ve hususiyle din sosyolojisi bilimine sunduğu katkı oldukça yerli ve millidir. Elbette kimi bakış, atıf ve yaklaşımları, aldığı eğitim vesilesiyle Batı etkisindedir denilebilir, fakat bu onun aldığı bilgiyi İslam düşüncesi, Türk örf, adet, mefkûre ve muhayyilesiyle yeniden yoğurmasına mani olmamıştır. Dolayısıyla bu yeni ilim dalının Türkiye'de kök salmasında ve yerli düşünerek evrensel ürünler ortaya koymasında Günay hocanın değeri takdire şayandır.

Armağan sayımızda Prof. Dr. Ünver Günay'ın farklı yönleriyle anlatıldığı beş tane akademik üsluplu tanıtım yazısı, sekiz tane doğrudan armağan sayıda yayınlanmayı hak etmiş çalışma ve sayının diğer makaleleri olarak yirmi altı özgün yazı, akademik camianın takdirine sunulmuştur. Alan dergisi olarak KDA ailesi, daha nitelikli ve özgün çalışmalarla yoluna devam etmektedir. Değerli akademisyenlerin bize güvenerek emanet ettikleri zihin mahsulü çalışmalarını, en yüksek oranda taranma ve atıf alınabilir seviyeye çıkarma hususunda gayretlerimiz devam etmektedir.

Bu vesileyle armağan sayının yayınlanmasında en büyük emeğe sahip Prof. Dr. Abdulvahap Taştan'a, ayrıca Prof. Dr. Celalettin Çelik, Doç. Dr. İsmail Güllü ve Arş. Gör. R. Aysun İnan'a şükranlarımı sunarken, derginin sahibi ve baş editörü Prof. Dr. Mehmet Dursun Erdem'e bize böyle bir vefa örneği gösterme imkânı verdiği için teşekkürlerimi iletiyorum. Ancak en çok da sayıya çok güzel hatıra, anı ve değerlendirmeleriyle katkı veren hocalarımıza, bilim şenliğini emekleriyle değerlendiren yazarlarımıza ve elbette dergimizin editör ekibine hürmetlerimi arz ederim.

Doç. Dr. Özcan GÜNGÖR

KDA Editör

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

KUR'AN AYETLERİNİN DİNİ MOTİFLİ ŞİDDETİN MEŞRUİYET KAYNAĞI OLARAK KULLANILMASI: ENFAL SURESİ 8/39 ÖRNEĞİ
THE QURAN VERSES USED AS SOURCE OF RELIGIOUS THEMED VIOLENCE: THE SAMPLE OF ENFAL SURAH 8/39
İhsan ÇAPCIOĞLU
Mehmet AKIN
1-16

YAMAN DEDE'NİN TÜRK MÛSİKÎSİNDEKİ YERİ
YAMAN DEDE'S PLACE IN TURKISH MUSIC
Mustafa DEMİRCİ
17-44

MANEVİ BAKIMIN GEREKLİLİĞİ VE BAKIM HİZMETİ VEREN MESLEK ELEMANLARININ MANEVİ BAKIMA İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ
THE NECESSITY OF SPIRITUAL CARE AND THE THOUGHTS OF PROFESSIONALS THAT GIVE SPIRITUAL CARE
Yusuf GENÇ
Arif DURĞUN
45-66

SÛFÎ TERMİNOLOJİDE MURÂKABE
MURÂKABE IN SUFI TERMINOLOGY
Yüksel GÖZTEPE
Fatih ÇINAR
67-84

A NEW PIECE OF WORK FROM THE INTERPRETATION (TAFSER) LEGACY: CONTENT AND METHOD OF HULAASATU'T-TAFAASEER IN UNIQUE COPY
TEFSİR MİRASINDAN YENİ BİR ESER: TEK NÜSHA HÜLÂSATÜ'T-TEFÂSÎR'İN MUHTEVA VE METODU
İlhami GÜNAY
85-102

MANTIK- KELÂM İLİŞKİSİNE GENEL BAKIŞ
A SURVEY ON THE RELATION BETWEEN LOGIC AND QALAM
Halil İMAMOĞLUGİL
103-132

TÜRK ORDUSUNDA İMAMLIK MÜESSESİ VE ÇANAKKALE MUHAREBELERİNDEKİ MÂNEVÎ ROLÜ
INSTITUTION OF IMAMATE IN THE TURKISH ARMY AND SPIRITUAL ROLE IN THE BATTLES OF ÇANAKKALE
Abdulhalim İNAM
133-148

BAZI KUR'AN KISSALARININ İLMÎ VE EDEBÎ TAHLİLİ
THE SCIENTIFIC AND LITERARY ANALYSIS OF SOME OF THE QUR'ANIC STORIES
Mehmet KILIÇARSLAN
149-174

ŞEMSÜDDİN MUHAMMED B. EŞREF ES-SEMERKANDÎ'DE NEFİS VE MARİFETULLAH
NAFS AND MARIFETULLAH OF SHAMS AL-DIN MUHAMMAD B. ASHRAF AL-SAMARQANDÎ
Yusuf OKŞAR
175-194

FAHREDDİN RÂZÎ'DE PEYGAMBERLERİN İSMETİ MESELESİ
ISMAH OF THE PROPHETS IN FAHREDDIN RAZI
Ahmet ÖZDEMİR
195-212

17. YÜZYIL DİVÂNLARINDA DÜNYANIN GEÇİCİLİĞİNE DAİR NASİHATLER
ADVICES ABOUT THE TEMPORALITY OF WORLD IN 17TH CENTURY DIVANS
Esma POLAT
Abdülmecit İSLAMOĞLU
213-238

Turkish Studies
Volume 13/9, Spring 2018

HÜSEYİN B. ALÎ ES-SAYMERÎ VE DÖNEMİN EMİR-NEHİY TARTIŞMALARINDAKİ DURUŞU
HUSSEIN B. ʿALĪ AL-SAYMARĪ AND HIS POSITION IN THE AL-AMR WA AL-NAYH DISCUSSIONS OF THE PERIOD
Merter Rahmi TELKENAROĞLU
239-256

EŞ'ÂRİ ÜZERİNDE DEVAM EDEN MU'TEZİLÎ ETKİLER HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME
AN EVALUATION ON MU'TEZILA EFFECTS CONTINUING ON EŞ'ÂRI
Mehmet TÖZLUYURT
257-273

LİTVANYA TRAKAİ'DA YAŞAYAN GÜNÜMÜZ MUSEVİ KARAY TÜRKLERİ VE KÜLTÜREL MİRASLARI
CONTEMPORARY JEWISH KARAY TURKS LIVING IN TRAKAI, LITHUANIA AND THEIR CULTURAL HERITAGE
Muammer ULUTÜRK
275-292

BATI'DA İSLAMOFOBİ ALGISININ İSTATİSTİKİ ANLAMI ÜZERİNDE ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM
A CRITICAL APPROACH ON THE STATISTICAL PERCEPTION OF THE ISLAMOPHOPY IN THE WEST
Ahmet YEMENİCİ
Özcan GÜNGÖR
293-313

TOPLUMSAL SORUNLARIN GİDERİLMESİNDE HADİSLERİN ROLÜ: MEHMED ÂRİF BEY ÖRNEĞİ
THE ROLE OF HADITHS IN THE ELIMINATION OF SOCIAL PROBLEMS: MEHMED ÂRIF BEY CASE
Orhan YILMAZ
315-332

Turkish Studies
Comperative Religious Studies
Volume 13/9, Spring 2018, p. 17-44
DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13704
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi
Received/Geliş: Haziran 2018 **Accepted/Kabul:** Haziran 2018
Referees/Hakemler: Doç. Dr. Fatih KOCA – Dr. Öğr. Üyesi Serbülend ARPA

This article was checked by iThenticate.

YAMAN DEDE'NİN TÜRK MÛSİKÎSİNDEKİ YERİ*

*Mustafa DEMİRCİ**

ÖZET

Türk mûsikîsi tarihi boyunca mûsikî repertuarına katkı sağlayan yüzlerce mutasavvıf şâir, güfte yazarı gelip geçmiştir. Bunlar içerisinde tek bir güfte ile asırlar boyunca dillerden düşmeyen eserlere imza atanlar olduğu gibi, birden çok şiiri bestelenip kaynak kişiler vasıtasıyla, yazılı metinler (mecmua) ve arşivlerdeki kayıtlar yoluyla intikal ederek varlığını sürdürebilen yüzlerce eser sahipleri de mevcuttur. Yunus Emre, Mevlânâ, Ahmed Yesevî, Niyâzî-i Mısrî gibi isimler bu alanda öne çıkan önemli mutasavvıf şairlerdendir. Mûsikî ve edebiyat literatüründe öne çıkan kimi şâirler ve bestekârlar vardır ki, adeta tek bir eseri vücuda getirmek için dünyaya gelmiştir. Mevlânâ'nın Mesnevî'si, Itrî'nin Segâh Tekbîr'i, Nâyî Osman Dede'nin Mi'râciyyesi, Süleyman Çelebi'nin Vesîletü'n-necât'ı (Mevlîd), Hacı Arif Bey'in Kürdîlihicazkâr şarkısı (Gurûb etti güneş), Mevlevî şâir Yaman Dede'nin Na't'i ve daha niceleri bu cümledendir. Yaman Dede, Osmanlı tebâsına mensup Rum Ortodoks bir ailenin "Diyamandî" isimli çocuğudur. Mevlânâ sevgisi ile başlayan hidayet sürecini 1942 yılında tamamlayarak müslüman olmuş ve Yaman Dede"ye dönüşmüştür. Yazdığı şiirler, edebî mektuplar ve yaptığı konferanslarla hem edebiyatçıların hem de mûsikîşinasların dikkatini üzerine çekmiştir. Biz bu makalemizde, Yaman Dede'nin az bilinen hayat öyküsüne dair önemli safhaları ve bu süreçle eş zamanlı olarak olgunlaşan edebî kişiliğini, sanata dair yaklaşımları ile birlikte Türk mûsikîsindeki yerini inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Türk Müziği, Yaman Dede, Şiir, Dinî Müzik, Mevlevî

* Bu makale (USOS 2017-Endülüs) 1. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sözlü olarak sunulan ve basılmayan "*Türk Mûsikîsinde Yaman Dede*" adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş halidir.

* Dr. Öğretim Üyesi, AYBÜ, El-mek: demircimustafa70@gmail.com

YAMAN DEDE'S PLACE IN TURKISH MUSIC

ABSTRACT

Throughout the history of Turkish music, hundreds of Sufi poets and writers of lyrics (lyricist) who have contributed to the music repertoire lived. As there are those who produced works that did not fall from languages with only one lyrics, there are also those who have hundreds of works, were composed their poems, and reached us through some persons, written texts (majmu'a) and records in the archives. Yunus Emre, Mawlānā, Ahmad Yasawi, Niyazī Misrī are the most important sufistic poets in this area. There are some poets and composers who have became prominent in the literature and music, almost they have come to the world to bring a single work. Mawlānā's Mathnawi, Itrī's *Segāh Takbir,* Nayi Osman Dede's *Mi'rāciyya,* Suleyman Celebi's *Vasilet al-Nacat* (Mawlid), Haci Arif Bey's the song of *Kurdīlihicazkār* (Sun is down), the Mawlawī poet Yaman Dede's Na't and more are among these. Yaman Dede is a child of a Greek Orthodox family from the Ottoman folk, named "Diamandi". After he completed the guidance process that started with the love of Mawlana in 1942, he became a Muslim and transformed into Yaman Dede. With his poems, literary letters and conferences he has drawn attention to both literati and musical people. In this article, we will examine the important stages of Yaman Dede's little known life story and matured the literary personality simultaneously with this process, as well as his approaches to art and his place in Turkish music.

STRUCTURED ABSTRACT

The religious-sufistic poetries of Turkish literary which gives life to the religious forms of Turkish music has also contributed to the formation of numerous religious music forms through its influence in terms of meaning and form. Because Sufi poets are very successful in using prosody and syllabic expressions as they had a strong verse technique. The poetry, also called "language music", is a religious-sufistic subject that adds rhythm. The spiritual enthusiasm and excitement of these subjects also provide the basis for the transition to music. There is a very close relationship between the meter (metric) that treats the harmony of verse and the tune (melody) that treats the harmony of music. *Tawhids, Munacaats* (invocations), *Na'aths* (eologies), *Mawlids, Marsiyas* (elegiac poetries), Hymns, Breaths are from the religious musical forms that such a background composes. Like many other sufi poets, Mawlevī poet Yaman Dede who has contribution to Turkish Religious Music is one of the important sufi personalities. Althoug he has a few poems, he has attracted the attention of literary environment with his powerful pen and intense emotion. As it is known, the na'aths, which is a common form of mosque and takka music, was performed mostly by the Na'athans extemporaneous, before the Friday and Eid prayers There are also numerous examples of these na'aths that have been composed and arrived until today. Yaman Dede's na'ath are among the sample na'aths that have been performed with both extemporaneous and compositional forms and have survived until today.

The aim of this article is to reveal the contributions of Yaman Dede, a Christian-Orthodox family member of Ottoman Greek people, to the Turkish music with the poems he wrote with the process of becoming a Muslim and to present his place in music. It is to create awareness about the value and importance of spritual personality that he generated Mawlavi poet's identiy in terms of religious music with life chronology consisting of very variable and very interesting phases.

Conceptual/Theoretical Framework of Study

The researches about Yaman Dede studies about his life are mostly not academik researches, but the kind of literary writings, compilations and novels studies. It remarks that almost all of these works consisted of popular works written after two thousand years. We can say that Yaman Dede's interesting life story, dramatic experiences and convert Greek Muslim are important factors that feed this popularness. Apart from the limited information contained in literary sources, there is a small number of articles written in academic identity and an encylopedia article about Yaman Dede. The most comprehensive study of Yaman Dede's life and his letters has been made by Mustafa Özdamar as documentary, a compilation titled "Yaman Dede". In our researches we have mostly benefited from this source.Two other works written about Yaman Dede are the books of Muhsin İlyas Subaşı which called *Aşkta Yanan Dede* and *İki Mevlevi: Remzi Dede-Yaman Dede* that also describes Ahmet Remzi Akyürek. İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal gave place to the article of"Yaman Dede" on the 4th volume of his famous work called *Son Asır Turk Sairleri.* The novel called *Diyamandi* belonging to Sadık Yalsızucanlar was written in the near future. In 2008, during we wrote *Askın Sonmeyen Atesi Yaman Dede* in documentary-novel style, we had the opinion that studies should be done on Yaman Dede in a more comprehensive and different way. Within the framework of this necessity, we first wanted to examine Yaman Dede's place in the Turkish music field. Because, with his poems he made important contributions to the forms of Turkish Religious Music. He preferred to write poems appropriate to the tradition of Dede poetry and he wrote beautiful and impressive poems in ghazal and na'at form. If these poems were pressed privately, they would take their place in the libraries as a masterpiece as the "Divance (Small Collected Poems)".

This study will provide a chance to evaluate literary, artistic and musical contributions of Yaman Dede until today. It will provide the opportunity to get to know the heart world, the spiritual background and the artistic dimension of writer who is owner of famous na'ath more closely. The topic will fill an important gap in promoting and providing guidance to interested researchers.

Method

In order to understand the place of Yaman Dede in Turkish music, it is necessary to know very well his life and the break points of his life. Because Dede's life chronology is very variable and is composed of such interesting phases. At this point, Mawlana and Mawlawi have important place among the factors forming the spritüal personality of Yaman Dede. Mawlana's love has been very influential in the process of becoming a Muslim of Yaman Dede, a Christian-Orthodox family member of the Ottoman Greek people. In our research, we tried to reveal the process of

Yaman Dede's convert and the effects of this process on his letters, poems, and the perspective of art throug sampling. This process has been dealt with in detail from the contributions of Mawlana's love to the process of becoming Muslim to the effective reflections of the love of Allah and the Prophet on his poems, from the breaks which twenty year process he has lived as a hidden Muslim caused in emotional life to singing lovely after he declared his converting. While the titles of the research were initiated from the process of convert, it is consisted of in the framework of literary personality and music and art thoughts of him, and exemplified with quotations from his letters and poems. In the supplementary part of the study, it is included the note archive belong to Yaman Dede's pictures and some compositions made to his works.

Findings and Discussion

In this research that we have done in the framework of limited resources, we did not find any information about direct relation of Yaman Dede with music. However, we can see that the intense love in his poetries from his literary and music environment spontaneously created this relation. While examining the literary personality, we tried to reveal his artistic view, the relationship with music, the music perspective, and the contribution to Turkish music from the symbols he used in his poems, from the letters he wrote, about the information he gave about himself, and memories. The Mawlawi poet Yaman Dede is considered one of the most important sufistic personalities contributing to Turkish Religious Music through his poems. Althoug he has a few poems, he has attracted the attention of literary environment with his powerful pen and intense emotion. The poem titled "*Dahīlek YāRasūlallāh",* which began with the motto of "*Gonul hūn oldu sevkinden (the heart become downcast from Your love),* " is in the quality of masterwork and is verse the most widely read and recorded among all the other na'aths. At this point, Yaman Dede's na'ath are among the sample na'aths that have been performed with both extemporaneous and compositional forms and have survived until today.

Yaman Dede frequently uses the symbol of Mawlawi and the Turkish Religious Music, *Ney* in his poems and letters. He wrote poems and made commentaries about this symbol. "Ney" gives us clues about Dede's musical acquisitions. Musical terms such as "*tīz, pest, evc, ney, tune"* in the verse point to Yaman Dede's musical concepts and knowledge of instruments. Yaman Dede also knew the religious music repertoire readed in the Mawlawi ceremony. When he joined the commermative ceremony of Mawlana (Night of Union) in 1945 in Konya, he makes evaluations about the sema ritüel he listened there. He mentions about the content of ceremony. He has explanations about the lyrics of *Niyaz* hymne. When the *Niyaz* hymne was song, the distiribution of *niyaz* to the dervishes was the custom of Chalabis. This shows that Dede cares about the *sema* ceremonies and he knows the works performed in the ceremony and the meaning of lyrics.

Conclusion and Suggestions

In our research, we have reached a written record of 23 composition which have been made on Dede's poems. Twelve of them are confronted in the different form of *Na'ath* from *"Gonul Hûn Oldu Sevkinden".* The remaining eleven compositions are mostly composed in the type of hymne and song forms. The known first composition is belong to Dr. Ali Kemal

Belviranlı who have made composition to Yaman Dede's poems. The other dimension that makes the composition in *rast maqam* original is that it was read in front of Yaman Dede. Hafiz Zeki Altun, who is the masterof sufi music, in *Saba maqam,* Cinucen Tanrıkorur, is one of the important name of Turkis Music, in *Ferahnak maqam,* Dursun Cakmak, the muazzin of Nuruosmaniye mosque, in *Huzzam maqam,* Remzi Oktar in *Husayni maqam,* Dogan ergin (Darvish Neyzen) in *Hicaz maqam,* M. Emin Altıntop in *Beyati maqam,* Necdet Varol in *Ferahnâk maqam,* H. H. Mustafa, is preacher of Cihangir in *Ferahnâk maqam,* Celal Abacı in *Tâhir maqam,* and Mehmet Kemiksiz in *Hüzzâm maqam* composed this famous *na'ath.* Mawlawi poet Yaman Dede's poems in verse are small in number, but they are the gift to Turkish Music and they are very valuable in terms of their influence and extent, We wish that this study will provide the recognition of Yaman Dede more and it will guide the scientific studies after this article in terms of being first.

Keywords: Turkish Music, Yaman Dede, Poem, Religion Music, Mawlavî

GİRİŞ

Bu ne aşkın, bu ne derdin bu ne mestin sesidir

Bu ne tîzin, bu ne evcin[1] *bu ne pestin sesidir*

Bu ezelden geliyor, bezm-i elestin sesidir

Bak neler söyletiyor Hazreti Mevlânâye![2] (İnal, 1969; Özdamar, 1994: 100).

Türk mûsikîsinin dînî formlarına can veren dînî-tasavvufî Türk edebiyatı manzumları, mânâ ve şekil bakımından yaptığı tesir ile çok sayıda dînî mûsikî formunun oluşumuna da katkı sağlamıştır. Zira sûfî şairler sağlam bir nazım tekniğine sahip oldukları gibi aruz ve hece veznini kullanmakta da çok başarılıdırlar (Kılıç, 2004: 129, 131). Yahya Kemal'in "dil mûsikîsi" olarak tanımladığı şiire[3] ritim katan dînî-tasavvufî konulardır ve bu konulara ait manevî coşku (vecd) ve heyecan aynı zamanda mûsikîye geçişe de zemin hazırlar (Beyatlı, 1971: 48; Kaplan, 1987: 272-273). Nazmın âhengini işleyen vezin (ölçü) ile mûsikînin âhengini işleyen nağmeler (melodi) arasında çok yakın bir ilişki vardır. Tevhidler, Münâcâtlar, Na'tlar, Mevlîdler, Mersiyeler, İlâhîler, Nefesler böyle bir arka planın vücuda getirdiği dînî mûsikî formlarındandır (Kılıç, 2004: 131-132).

Mevlevî şâir Yaman Dede, Türk Din Mûsikîsi'ne katkı sağlayan önemli mutasavvıf şahsiyetlerden birisidir. Parmakla sayılacak kadar az sayıda şiirleri olmasına rağmen, güçlü kalemi ve yoğun duygusu ile edebiyat çevresinin dikkatini çekmeyi başarmıştır. Özellikle, "*Gönül hûn oldu şevkinden*" mısraı ile başlayan "Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün" vezninde kaleme aldığı "*Dahîlek Yâ Rasûlallâh*" isimli şiiri, şâheser niteliğindedir (Özdamar, 1994: 96-97). Yaman Dede'nin bu şiiri, diğer bütün na'tlar içerisinde en çok okunan ve seslendirilen manzumlar

[1] Evc: "Arapça, "Yüksek, gökyüzünün zirvesi" demektir. Türkçe'de halk "Eviç" şeklinde telâffuz ederler. Türk mûsikîsinde bir mürekkep makamdır. Irak makamının inici şeklidir". bkz., Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikîsi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 245, Ankara 200, s. 113

[2] Yaman Dede'ye ait "Ney Manzûmesi" isimli şiirden bir dörtlük. Bkz., İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son asır Türk Şairleri, Milli Eğitim Bakanlığı*, Ankara 1969, (I-IV), IV., s. 1997-1998; Mustafa Özdamar, *Yaman Dede*, Marifet Yay., İstanbul 1994, s.100

[3] Yahya Kemal'in şiire ilişkin değerlendirmeleri için bkz.; Yahya Kemal Beyatlı, *Edebiyata Dâir*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 1971, s. 48; Mehmet Kaplan, *Yahya Kemal ve Şiir Sanatı*, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar II, İstanbul 1987, s. 272-273

arasındadır. Bilindiği üzere, cami ve tekke mûsikîsinin ortak formlarından olan na'tlar büyük camilerde, cuma ve bayram namazlarından önce na'thanlar tarafından icra edilirdi. Genellikle bir kişi tarafından irticâlî (doğaçlama) olarak okunurlardı. Bu nevi na'tların bestelenmiş ve günümüze kadar ulaşmış çok sayıda örnekleri de bulunmaktadır (Özcan, 2006: XXXII, 437). Yaman Dede'nin na'ti de hem irticâlî hem de besteli formu ile icra edilen ve günümüze kadar ulaşmış örnek na'tler arasındadır.

Yaman Dede'nin Türk mûsikîsindeki yerini doğru anlayabilmek için Onun hayatını ve hayatındaki kırılma noktalarını çok iyi bilmek gerekmektedir. Zira Dede'nin hayat kronolojisi çok değişken ve bir o kadar da ilginç safhalardan oluşmaktadır. Bu meyanda, Yaman Dede'nin mânevî şahsiyetini oluşturan unsurlar arasında "Mevlânâ" ve "Mevlevîlik" çok önemli bir yer tutmaktadır. Osmanlı Rum tebasına mensup[4] Hristiyan-Ortodoks bir ailenin çocuğu olan Yaman Dede'nin müslüman olma sürecinde Mevlânâ sevgisi çok etkili olmuştur (Aydın, 1963: I, V; Özdamar, 1994: 17-18).

Yaman Dede'nin Hayatı ve İhtidâ Süreci

Yaman Dede hakkında yapılan araştırmalar ve hayatına dair incelemeler akademik araştırmalardan daha çok, edebî yazılar, derlemeler ve roman türünde kaleme alınmış eserlerden ibarettir.[5](Subaşı, 2003; İnal, 1996; Demirci, 2016; Yalsızuçanlar, 2015). Bu çalışmaların neredeyse tamamının iki binli yıllardan sonra yazılmış popüler nitelikteki eserlerden oluştuğu dikkat çekmektedir. Yaman Dede'nin ilginç hayat öyküsü, dramatik yaşanmışlıkları ve mühtedi bir Rum Müslüman oluşu bu popülariteyi besleyen önemli etkenlerdir diyebiliriz. Edebî kaynaklarda yer alan sınırlı bilgiler dışında, Yaman Dede hakkında akademik kimlikle yazılmış az sayıda makale[6] ve bir de ansiklopedi maddesi bulunmaktadır (Şahin, 2013; XXXXIII, 311-312). Bu sınırlı kaynaklar ışığında Yaman Dede'nin hayatı hakkında özet bilgiler vermeye çalışacağız.

Yaman Dede, 1887 yılında Kayseri'nin Talas ilçesinde doğdu. Asıl adı, Latince menşeli, Eski Yunanca'dan alınan Diyamandi'dir. Rumca'da "elmas" anlamına gelir.[7](Redhouse, 1986: 259). Diyamandi'nin babası İplik tüccarı Yuvan Efendi, Annesi Afurani Hanım'dır ve ailesi Rum-Ortodoks Kilisesi'ne mensuptur (Özdamar, 1994: 11). Yaman Dede kendisini "*Rum Ortodoks camiasının bir Anadolu çocuğu*" olarak tanıtır. Dede, kendi araştırmaları sonucu elde ettiği tarihî vesikalara dayanarak Rum Ortodoks câmiasının ırk bakımından su katılmamış bir Türk câmiası olduğunu, Fazilet isimli öğrencisine yazdığı 31.02.1946 tarihli mektubunda açıkça dile getirir (Özdamar, 1994: 387).

Diyamandi henüz on aylık bir çocukken ailesi Kayseri'den Kastamonu'ya göç etti (İbnülemin, 1969: IV, 1995). İlköğrenimini Rum Ortodoks mektebinde yaptı. 1900 yılında Kastamonu İdâdî Mektebi'nde (Orta Öğrenim) öğrenime başladı (Özdamar, 1994: 11). Bu dönem Diyamandi'nin hayatının en önemli kırılma noktalarından biridir. Zira bu zaman dilimi "Mevlânâ"

[4] Selahaddin Aydın, Yaman Dede'nin aslen Ermeni olduğunu kaydetmektedir. Diğer kaynaklarda ailesinin Rum tebaya mensup olduğuna dair bilgiler yer almaktadır. Bkz. Selahaddin Aydın, "Mehmed Kadir Keçeoğlu (Yaman Dede)", *İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi*, I/1, İstanbul 1963, s. V

[5] Yaman Dede'nin hayatı ve mektuplarına dair belgesel niteliğinde yapılmış olan en kapsamlı çalışma Mustafa Özdamar'ın yaptığı "Yaman Dede" isimli derleme eserdir. Yaman Dede ile ilgili yazılan eserlerden diğer ikisi, Muhsin İlyas Subaşı'nın biri roman diğeri ise Ahmet Remzi Akyürek'i de anlatan biyografi çalışmasıdır. Bkz. Muhsin İlyas Subaşı, *Aşkta Yanan Dede*, Nesil Yay., İstanbul 2003; Muhsin İlyas Subaşı, *İki Mevlevî Remzi Dede-Yaman Dede*, Nesil Yay., İstanbul 2005; İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 1996, c. 4. Mustafa Demirci, Yaman Dede; *Aşkın Bedeli*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2016; Sadık Yalsızuçanlar, *Diyamandi*, h Yay., İstanbul 2015.

[6] Makaleler için bkz., Yunus Emre Özulu, "Yaman Dede" *Erciyes Dergisi*, c. 4, Ekim 1981; c. 3, 1983; Ali Oğuzbaşaran, "Yaman Dede", *Erciyes Dergisi* c. 4, 1981; Necdet Çetinok "Yaman Dede kimdir, *Erciyes Dergisi*, c. 22, Şubat 1999; Hasan Özönder, "Mevlânâ'nın Yörüngesinde Bir Ortodoks: Diyamendi", *İpekyolu Dergisi,* Aralık 2004.

[7] İngilizce'de "diamond", Fransızca'da "diamant" şeklinde yazılır. Bu dillere de aynı kökten intikal etmiştir. Bkz. İngilizce-Türkçe Redhause Sözlüğü, Redhouse Yayınevi, İstanbul 1986, s. 259

ismi ve "Mesnevî" ile ilk tanıştığı yıllardır. Yaman Dede, on dört yaşlarında bir Diyamandî olarak bu önemli anları şu cümlelerle aktarır:

"*Farsça hocamız İskilipli Osman Efendi son derece halim selim bir zât. Tahtanın baş tarafında şu ibâre yazıldı: "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî Kaddesallâhu sırrehü's-sâmi buyururlar". Sonra; Bişnev ez ney çün hikâyet mîküned… Olan olmuştu. Güzel Mevlânâ'nın güzel adına vurulmuş, pek derin bir yara almıştım. Kalbimin en derin yerinden vurulmuşum*". Diyamandi bu olayın bir tesadüf değil aşkın tecellisi olduğuna inanmaktadır. O artık inleyen bir neye dönüşmüştür. Ne zaman Mevlânâ ismini duysa dayanılmaz bir hazzın tesiriyle yanıp tutuşmaktadır (Özdamar, 1994: 318-319). Diyamandi'ye göre, hidayet yolculuğunun ilk merhalesi olan bu süreç yeni bir âleme doğuş yolculuğunun da ilk adımlarıdır (Özdamar, 1994: 23).

Diyamandi, Kastamonu İdadisini birincilikle tamamlar. Kendisinden başka gayr-ı müslim öğrencinin bulunmadığı Kastamonu İdadi mektebinde, çok düşkün olduğu Arapça ve Farsça dersleri alır. Bu yüzden çevresinde kendisine "Diyamandi Molla", "Yemandi Molla"[8] şeklinde hitap edilmeye başlanır (Özdamar, 1994: 145). İki yıl boyunca Nasrullah Medresesi müderrisi Hacı Mümin Efendi'den İslami ilimleri tahsil eder. Medreseden icâzetnâme almasına altı aylık bir süre kala, İstanbul Dârulfünûn Hukuk Mektebi'nde yükseköğrenim yapmak üzere Kastamonu'dan ayrılarak İstanbul'a gitmek durumunda kalır (Özdamar, 1994: 21).

Diyamandî'nin medrese eğitimi ve yüksek tahsil yılları, Mevlânâ sevgisi ile başlayan İslâm'a meyil sürecinin pekiştiği ikinci büyük merhaledir. 1909 yılında başladığı hukuk tahsilini 1913 yılında tamamlayarak yirmi altı yaşında İstanbul Dârulfünûn Hukuk Mektebi'nden mezun olur (İnal, 1969: IV, 1996). Diyamandi aynı yıllarda kassam müşâviri[9] Tevfik Molla'dan Fıkıh ve Arapça dersleri alarak İslam fıkhında da kendisini yetiştirir. Hanefî fıkhının temel eserlerini okuyarak, fıkhî konuları araştırıp herhangi bir meseleyi çözebilecek melekeye sahip olur (Özdamar, 1994: 22-23).

Diyamandî'nin ne zaman evlendiği konusu, net olmamakla birlikte yükseköğrenimini tamamlayıp mezun olduğu yılların sonrasına rastladığı kesindir.[10](Özdamar, 1994: 424). Oğullarının İslam'a yakınlık göstermesinden endişelenen anne ve babası Diyamandi'yi Rum Patrikhanesi cemaatinden dindar ve koyu bir Hıristiyan ailenin kızı ile evlendirdiler. Bağlarbaşı'nda oturan ailenin bu evlilikten "Belma" ismini verdikleri bir kızları oldu.[11] (Özdamar, 1994: 424). 1913 yılında mezun olunca Beyoğlu Birinci Hukuk Mahkemesi zabıt kâtipliğine tayin edildi. Avukatlık yapmak amacıyla istifa ettiği 1932 yılına kadar kâtiplik görevini sürdürdü (Şahin, 2013: XXXXIII, 311).

Yaman Dede'nin hukukçu olması ve İslam fıkhını iyi bilmesi, okuduğu dînî, ilmî eserlerden etkilenmesi Müslüman olma sürecini hızlandıran önemli etkenlerdir. Mevlânâ'nın Mesnevî isimli meşhur eserine olan ilgisi bu durumu pekiştirici bir diğer unsur olmuştur. Galata Mevlevîhânesi'nde Ahmed Celâleddin Dede ve Ahmed Remzi (Akyürek) Dede'nin Mesnevî derslerine katıldı (Şahin, 2013: XXXXIII, 312). Özellikle Üsküdar Mevlevîhanesi son postnişini Ahmet Remzi Dede'den okuduğu Mesnevî dersleri süreci kendisini çok etkilemiştir. (Özdamar, 1994: 412). Diyamandî bu süreci şöyle anlatır: "*Merhum ve mağfur Ahmet Remzi Dede'den Mesnevî okudum. Ufkum son*

[8] Anadolu halkı, "Diyamandî"yi "Yemandî" şeklinde telaffuz ediyordu. bkz. İnal, age., IV., s.1995; Özdamar, age. s. 18; Yaman Dede molla sıfatının kendisine verilme sebebini mektuplarından birinde şöyle anlatır: "*Hocalarım bana artık "Diyamandi Molla" diyorlardı. Sınıfın birincisi idim. Fakat daha ziyade din dersi ile birlikte yürüyen Arapça'ya ve Sultanımın kullandığı dile, Farsça'ya ayrıca ehemmiyet verişimden dolayı "Molla" olmuştum*", bkz., a.e., s. 389, 427

[9] Kassam Müşâviri: İslam hukukunda, miras taksimini tespit ve karara bağlayan görevli. Bkz., İlhan Ayverdi, *Kubbealtı Lügatı; Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı yay., İstanbul 2011, I-III, II., s. 1618

[10] Yaman Dede, 1953 tarihli mektubunda kızı Belma'nın 32 yaşında olduğunu söylemektedir. 1913 yılında İstanbul Hukuk'tan mezun olduğuna göre kızının doğum tarihi 1921 yılına tekabül etmektedir. Yaman Dede 1913 ila 1920 yılları arasında herhangi bir tarihte evlenmiştir, bkz. Özdamar, age., s. 424

[11] Yaman Dede kızı ve eşinin dinlerine bağlılığı konusunu şu cümlelerle tarif eder: "*Otuz iki yaşında bir kızım var. Koyu bir Hristiyan'dır. Ben bağlandığım şeye tam bağlanırım. Kızım bunu benden almıştır. Eski refikam da görüşlerinde, bilhassa din bahsinde son derece dar bir zaviyeye mâliktir. Annesinden de bunu almıştır*", bkz. a.e., s. 424

derecede genişledi. İmanım da o nispette kuvvetlendi. Koca Mevlânâ'nın büyüklüğü karşısında ürpermeye başladım. Mesnevî'nin görebildiğim derinlikleri karşısında gözüm kararıyor, korkuya benzer hisler bütün benliğimi kaplıyordu. Mesnevî'yi bitirdim. Daha doğrusu Mesnevî beni bitirdi. Hazret-i Şârihin (Ankaravî'yi kast ediyor) şerhini de tamamladım. Zaten Mevlânâ'yı biraz okuyup da O'na akmamanın imkânı yok. İslamiyetin güzelliklerini öyle almış öyle aksettirmiş ki insan adeta buhara inkılab ediyor…" (Özdamar, 1994: 24-25). *Mesnevî* hocası Ahmet Remzi Dede ile aralarında hususi bir bağ vardı. *Mesnevî* okurlarken kendisine Yamandi Molla ismiyle hitap eden Ahmet Remzi Dede O'nun hakkında şu mısraları yazmıştır: "*Pürneş'e başka zevki var elemde de emel görür / İmdad ede sana Molla, soyundun sen bilâ pervâ*" (Özdamar, 1994: 87). Yamandi Molla'ya Mesnevîhânlık icazetini ve Yaman Dede unvanını Ahmet Remzi Dede vermiştir (Aydın, 1963: VII). Yaman Dede bu unvanın kendisine verilmesinden sonra hiç sönmeyen aşkı, durulmayan cezbesi ve gönül yanıklığı sebebiyle, "Yanan Dede", "Yanar Dede" gibi farklı unvanlarla da anılmaktadır. Bütün bu unvanları gerçekten hak eden Dede'nin tercihi "Yaman" kelimesini "Dede" ile kaynaştırarak "Yamandede" şeklinde kullanmaktan yana olmuştur (Özdamar, 1996: 331). Yazılı kaynaklarda ve sözlü ifadelerde Yaman Dede'nin tercihine uyularak genellikle bu unvan tercih edilmiş, ancak birleşik olarak değil ayrı kelimeler halinde "Yaman Dede" şeklinde yazılıp söylenmiştir. Biz de bu çalışmamızda aynı unvanı kullanmayı tercih ettik.

Yaman Dede hayatının bu döneminde müslüman gibi yaşamaya başladı. Artık Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ihtifallerinde konuşmalar yapıyordu. Dede, Paskalya yortusunda cami imamları ve tarikat şeyhlerinin kendisini ziyarete geldiğini, evinde yapılan dinî sohbetler yanında ilâhiler okunduğunu mektuplarında kendisi yazmaktadır (Özdamar, 1994: 389). Bu arada, Mason locasına da üye olup on üçüncü dereceye kadar yükseldi. Ancak yine kendi ifadesine göre İslâm'a duyduğu yakınlık sebebiyle locadan çıkarıldı. 1935 tarihli bir belgeden, o sırada Türk Tayyare Cemiyeti İstanbul Şubesi'nin Rum vatandaşlardan oluşan üç numaralı yardım derneğinin başkanlığını yürüttü (Şahin, 2013: XXXXIII, 312).

Yaman Dede, Mevlânâ'ya duyduğu sevgi ile başlayan ihtidâ etme sürecinin sondan bir önceki merhalesindeydi. Aşkın okları sinesine saplanmış, hiç sönmeyecek bir ilâhî yangın gönlünü sarmıştı. "Kanlı yolun mâcerâsı" nitelemesiyle anlattığı bu yolculuk gençlik yıllarından itibaren benimsediği Müslümanlığını gizleme dönemiydi (Özdamar, 1994: 389). Yaman Dede, gençlik yıllarından itibaren İslâmiyet'i benimsemekle birlikte ailevî bazı sebepler yüzünden bunu açıkça söylemekten çekindi. Ailesiyle birlikte kiliseye gittiği zamanlarda dua etmezdi. Kırk yıl boyunca ailesinden gizli bir şekilde, bazan sahursuz bazan iftarsız oruç tutmuş, namaz kılmıştır (Şahin, 2013: 312).

Bu gizlilik 1942'de sona erdi. Bu son büyük adımı atarken eşine ve kızına söylediği sözlerle, ezelden beri fıtraten müslüman olduğunu haykırıyordu: " *Bir Rum aile içinde dünyaya gelmişim ama taaaa ezelden beri Müslüman bir adamım ben. Bunu sizler de biliyordunuz. Yıllarca resmen açıklamadım bunu, ama artık daha fazla saklayamam. Saklamam da gerekmiyor. Siz de gelin bu hidayet sofrasına. İki cihanda da birlikte aziz olalım*" (Özdamar, 1994: 64). O yılın Şubat ayında dostlarından Tekel müdürü Emin Bey ile birlikte Tokat'a gittiği sırada Nakşibendî-Hâlidî Şeyhi Ahmed Hilmi Efendi'nin teşvikiyle İslâmiyet'i kabul ettiğini resmen bildirdi (Özdamar, 1994: 207). Mehmet Abdülkadir Keçeoğlu adını alan Yaman Dede'nin ihtidâsı dönemin gazete ve dergilerine konu olmuştur.[12] (Satoğlu, 1962: 86). Yaman Dede, İslâmiyet'i kabul ettikten kısa bir süre sonra gayr-i müslim eşinden ve kızından ayrılmak zorunda kaldı. Bir mektubundan, bu ayrılıkta onun din değiştirmesinden rahatsızlık duyan patrikhâne idaresinin evliliklerinin devam edemeyeceği

[12] 15.02.1942 tarihli Tasvîr-i Efkâr Gazetesi bu haberi "Yaman Dede İhtidâ Etti" başlığı ile okurlarına aktardı, bkz. Abdullah Satoğlu, *Başlangıçtan Bugüne Kadar Kayseri Şairleri*, Filiz Yay., Kayseri 1962, s. 86

yönündeki beyanının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum ruhunda derin yaralar açmış, bilhassa kızı Belma'ya karşı hasreti mektuplarına açık bir şekilde yansımıştır.

Yaman Dede bu ayrılıktan uzunca bir süre sonra ilkokul öğretmenliği yapan Hatice Hanım'la evlendi. Avukatlık yaptı ve bazı okullarda ders vermeye başladı. Daha sonra avukatlığı bırakıp tamamen öğretmenliğe yöneldi. Saint Benoit ve Notre Dame gibi yabancı okullarında, İstanbul İmam-Hatip Okulu ve İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde Türkçe, edebiyat, Farsça, Arapça derslerine girdi. 1961 yılı başlarında rahatsızlandığı halde derslerine devam etti. 3 Mayıs 1962'de vefat etti ve Karacaahmet Mezarlığı'na defnedildi (Şahin, 2013: XXXXIII, 312).

Yaman Dede'nin Edebî Kişiliği

Yaman Dede küçük yaşlardan itibaren şiire karşı oldukça ilgili ve kabiliyetli idi. Kastamonu İdâdî Mektebi'nde okuduğu yıllarda küçük bir Diyamandi olan Dede'nin edebiyat hocası Sıddık Efendi, bu ilgiyi ve kabiliyeti sezinleyerek ona özel bir alaka gösterdi. Sıddık Efendi o dönemde, edebiyat derslerinden birinde üzerinde yazılı bir beyit bulunan kağdı derslik sırasına bırakır. Küçük Diyamandi'den, bu beyte birkaç beyit ilave ederek bir gazel yazmasını ister. Kağıtda şu iki mısra yazılıdır:

"*Müsteidd-i feyzi Allâm zerrede ekvân görür*

Hubb-i fillâh nazrasıyla herkesi canân görür" .

Diyamandi, hocasının istediği beyitleri birkaç günde yazar. O gazelden hatırlayabildiği iki beyit şu şekildedir:

"*Atf-ı enzar eyleyince âsumana, kevkebe*

Beht-ü hayret bâdesinden âlemi sekrân görür.

Seyreder zâhirde gerçi kainâtı her bakan

Hep bu ulviyyâtı ammâ bence çeşm-i can görür"

Gazeli okuyan hocası Sıddık Efendi Diyamandi'ye şu beyitle cevap verir:

Aferin yavrum güzel, hem de pek güzel

Manevi sûrî füyuzun berter etsin Lemyezel (Özdamar, 1994: 19).

Mevlânâ sevgisi ve onun mânevî şahsiyetinden aldığı üveysî feyz, Diyamandi'nin duygu dünyasını, estetik anlayışını ve zevkini, şiire yönelik kabiliyetini derinden etkiler. Yaman Dede'nin; "*Hidayet nurunu aldıkça halim değişmeye başladı. 15-16 yaşlarında yazdığım şiirler baştanbaşa hüznü ve elemi terennüm eder*" sözleri ile kastettiği ruh hali bu etkinin yoğunluğuna işaret etmektedir. O yaşlarda yazdığı "Yad-ı sabavet" başlıklı şiiri yaşadığı ıstırabın mısralara dökülmüş halidir:

Günler geçer ızdırab içinde

Ten mahvolur ah u zâr içinde

Mes'ud görünen azab içinde

Rahat nerede, mezar içinde (Özdamar, 1994: 84).

20-21 yaşlarındaki ilhamları da benzer duyguların terennümü niteliğindedir. Mektep arkadaşlarından birine vermiş olduğu resminin arkasına şu mısraları yazmıştı:

"*Mahvolur bir gün vücûdum, nûr-i çeşmim söner.*

Mahvolur ekdâr-i dil, ma'dum olur âlâm-ı can.

İntifa bulmak bilir mi şûle-i hubb-ü vedâd.

Perde-i zulmetle mestur olsa zîr-ü âsümân.

Resm-i hüznâlûduma atfeyle gâhi bir nazar

Muhterik bi yr kalbi yâd et, rûh-i zârı şâdmân[13] (Özdamar, 1994: 85).

Yaman Dede'nin yazdığı şiirler yaşadığı hadiselerle içi içe geçmiş ve her biri ruh halinin birer yansıması olarak mısralara, beyitlere dökülmüştür. Hatta bu durum, Mevlevî şâirin edebî kimliğini oluşturan en önemli hususdur. Şiire ve şâire bakışında da bu duygusal gerçekliğin, ilâhî aşkın sonsuzluğa erdiriciliğinin sürükleyici izlerine rastlanır. Müslüman olduktan sonra eşi ve kızından ayrıldıktan sonra yaşadığı ıstırabı anlattığı mektubunda; "*Şunu da söylemek isterim ki ıstırabın pek muazzam bir nimet olduğunu anladım. Manzum ve mensur bazı yazılarımın daha iyi anlaşılması için bu maceranın bilinmesi lazımdır. "Hâl-i sekrim zâil olmaz târümâr olsam da ben"* (Özdamar, 1994: 91) *mısraı ile başlayan gazel ve "Bahtiyar Sürgün"* (Özdamar, 1994: 102-103) *başlıklı nesir parçası, bu sonsuz ıstıraplarımın eşsiz zevklerini terennüm eder*" (Özdamar, 1994: 277). 30 Mart 1942 Pazar günü erkenden uyanıp kaleme aldığı "Dîdârını Göster" isimli manzumesi de benzer bir aşk ve hicrân yarasının mahsulüdür: "*Gözlerimden yakıcı damlalar fırlamaya, ruhuma şu mısralar damlamaya başladı. Anladım ki ulu cânânım (Mevlânâ) gelmiş, ruhumu neşterlemişti. Ruhum kanıyordu!. Ve bu kanama neticesinde şu manzume doğuyordu:*

Yıllardır arar dîdelerim, gelmez O cânân / Yıllarca uzaklarda yanan dîde-i giryân

Bir dem görün Allah için üftâdene bir an / Göster bana dîdârını gel ey ulu Sultan!

(Özdamar, 1994: 58).

Edebiyat hocalığı da yapmış olan Yaman Dede, Vahan Sürekan isimli öğrencisinin ikinci şiir kitabının başında yer alan takdim yazısı niteliğindeki mektubunda, şiire ve şâire dair yaklaşımlarını dile getirmektedir. Bu yaklaşımlar, Dede'nin edebî kişiliğine ilişkin ipuçları vermektedir. Yaman Dede şiir yazmaya çalışmayı, şiir damlaları aramayı gereksiz bir çaba olarak görür ve ona göre her şey şiirdir. Bu gereksiz arayışı, "Deryanın içinde imişim, deryada katre arıyor muşum" cümlesi ile açıklar (Özdamar, 1994: 68). Ona göre şiir, kimi zaman göklerden düşen yıldırımlardır. Yakar ve yıkar. Bu yıldırımlar bazan damla damla gelir, tatlı tatlı yakar fakat yıkmaz. Dede'ye göre şâir, gökten gelen bu yıldırım damlalarını zemine nakleden insandır. Çoğu kere bu alış-verişten kendisinin de haberi olmaz. O, bir şeyler görür, bir şeyler işitir, onları bize söyler fakat hiçbir şeyin farkında değildir. Dede'ye göre şâirin gönlü, asırların kaynaştığı, kâinâtın alev halinde eriyip aktığı bir âlemdir. O, şâiri ney sazı ile özdeşleştirir. Bu neyi üfleyen görünmeyen dudaklardır. Bu neyden dökülen mısralar da, ebediyetin sonsuz ufuklarında uçan inleyişlerdir (Özdamar, 1994: 69).

Mevlevî şâir, şiir ve şâir hakkında yaptığı sûfiyâne değerlendirmelerinde Mevlânâ'dan etkilenmiştir. İster şiir ister nesir olsun, büyük sûfî Mevlânâ'nın yaptığı gibi, sözün kaynağını Mutlak Sevgili'ye ircâ eder. Mevlânâ bu anlayışı Mesnevî'sinde, "*Biz, çeng gibiyiz. Mızrap vuran sensin. O hâlde işitilen inilti bizden değil, sazı çalanın iniltisidir. Ve biz ney gibiyiz. İçimizdeki hava ve dışarı vurulan nevâ, sedâ sendendir. Biz dağ gibiyiz. Bizden duyulan ses yankıdan, aks-i sedâdan ibârettir*" sözleri ile dile getirir (Gölpınarlı, 1985: I, 153).

[13] Şiirin açıklaması: "Bir gün vücudum mahvolur, gözlerimin nuru söner, gönlün kederleri mahvolur, canın elemleri yok olur. Yer ve gök karanlığın perdesiyle örtülmüş olsa sevginin ve dostluğun alevi söner mi? Hüzünlü resmime bazen bak, yanık bir kalbi hatırla. Ağlayan ruhu şâd et!"

Dede'nin Mevlânâ'ya olan muhabbeti ve teslimiyeti yazdığı şiirlerde önemli bir yere sahiptir. Konya ziyaretleri sırasında kaleme aldığı bu şiirler, Dede'yi içten içe yakan duygularını, gözyaşlarını dile getirdiği manzumlardır. **"Canânımın Harîminde" (Mevlânâ'nın Huzurunda) ismini verdiği şiir tam bir aşk serenatıdır:**

Geldim sana kan ağlayarak, sızlayarak bak / Aşkınla yanan benliğime durma, hemen ak Ak, sönmesin ateş, alevim dinmesin ancak / Ağlat beni, inlet beni, ta haşre kadar yak

(Satoğlu, 1962: 87). Yaman Dede'nin "Ağlatma Beni" başlıklı diğer manzumesi ise yukarıdaki mısraları tamamlayıcı mahiyettedir:

Yak sinemi ateşlere, efgânıma bakma / Ruhumda yanan ateşe nîrânıma bakma Hiç sönmeyecek aşkıma imanıma bakma / Ağlatma da yak, hal-i perişanıma bakma!

(Özdamar, 1994: 99).

Yaman Dede divan şiiri geleneğine uygun manzumlar yazmayı tercih etmiş, gazel ve na't formunda birbirinden güzel, etkileyici şiirler kaleme almıştır. Eğer bu şiirler müstakil olarak basılmış olsaydı "Divançe" diyebileceğimiz ebatta bir şaheser olarak kütüphanelerdeki yerini alacaktı. Bu divançenin gönül kütüphanelerinde kayıtlı olması da Dede'nin kaleminin gücüne işaret etmektedir.

Mevlevî şâir, sûfiyâne ve edebî nitelikte yazdığı mektuplarla bir başka geleneği de sürdürmüştür. "Mektûbat" sahibi sûfîlerin "mektupla irşad", "mektupla eğitim" metodunu devam ettirmiştir. Tıpkı, İmam Rabbânî, Muhammed Ma'sûm, Abdülkâdir Giylânî, Mevlânâ Celâleddîn ve diğer sûfilerin yaptığı gibi. Mektupla irşâd/eğitim geleneğinin yirminci yüzyıldaki temsilcileri, Bedîüzzaman Saîd-i Nursî ile birlikte Yaman Dede'dir. Edebî bakımdan çok değerli olan bu mektuplar kendi ifadesine ile, "ilham yoluyla kendisine yazılmış birer mektup şeklinde" ortaya çıkmıştır (Özdamar, 1994: 239). Yaman Dede'nin öğrencilerine yazdığı mektuplardan küçük bir bölümü örnek olarak alıntıladık:

"*Benim aziz çocuklarım! Aytenim, Nuranım! Gönlümün süruru, vicdanımın gururu, gözümün nuru çocuklarım! Size hayatımın kitabını yazmak istiyorum. İstiyorum ki ruhumun sesli ve sessiz feryatları, gönlümün yaşadığı iç alemi benimle uçup gitmesin!* (Özdamar, 1994: 314). *Muhitimin iç âlemime tamamıyla yabancı olmasından bir gurbet meydana geldi. Gurbetlerin en acısı… Etrafımda benim için canlarını vermek isteyen iki mahlûk. Ben de derdi bilinemeyen bir hasta. Mevlânâ aşkıyla yanmakta olduğumu biraz anlıyorlardı. O Sultanın mübarek ve tatlı isimleri zaman zaman bir inilti halinde sinemi kanatır, kavrulan dudaklarımı tutuştururdu. Etrafımda da az çok akisler bırakıyordu. Fakat bu akisler güzel bir sözün, güzel bir şiirin bıraktığı akislerden ileri gitmiyordu. Mevlânâ'yı sevmek de onların sevgisinden alıp o Sultana vermek, onların gönlümdeki yerinden o Canan'a yer ayırmak mahiyetinde görülüyordu. Allah aşkı mefhumunu yalnız biz anlıyoruz. Allah'a âşık olmayı zâhir uleması veya rusûm uleması diye andığımız hocalar da kavrayamıyorlar*" (Özdamar, 1994: 316).

Diyamandi'yi "Yanan Dede" yapan muhabbetin en somut göstergesi, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) yazdığı meşhur na'tidir. Na't türü içerisinde Hz. Peygamber sevgisini ihtiva eden yazılmış en güzel naatlardan biri olarak kabul edilir. "Dahîlek Ya Rasulallah"[14] başlıklı bu na't hem şekil hem de muhteva bakımından edebî bir şaheserdir. Aruz vezninde yazılmıştır ve kalıbı; "Mefâilün mefâilün mefâilün Mefâilün" şeklindedir. Na'tin ilk dörtüğü şu mısralardan oluşur:

"*Gönül hûn oldu şevkinden boyandım yâ Resûlallâh*
Nasıl bilmem bu nîrâna dayandım yâ Resûlallâh
Ezel bezminde bir dinmez figândım yâ Resûlallâh
Cemâlinle ferahnâk et ki yandım yâ Resûlallâh" (Aydın, 1963: 96).

[14] "Sana Sığındım Yâ Rasûlallah!" demektir.

Yaman Dede'nin bu meşhur na'ti, tasavvuftaki fenâ basamaklarının üçüncü aşaması olan "fenâ fi'r-Rasûl" mertebesine karşılık gelmektedir.[15] (Uludağ, 1991: 176). Yaman Dede'nin mektuplarında da bu mertebenin izleri net olarak göze çarpar. Bunlar hem manzum hem de mensur olarak yazılmış çok üst seviyede edebî metinlerdir. Aynur isimli öğrencisine yazdığı "Hayatımın kitabı" başlıklı mektubunda da aynı duygular ve ruh hali görülür:

"*Yâ Habîb-i Huda! Yâ Şefî'-i rûz-i ceza! Ey yaralı gönüllerin şifası! Ey dertlilerin devası! Ehl-i kebâire şefaat tebşir buyuran Mahbûb-i Kibriyâ! Senin aşkınla nasıl yandığımı biliyorsun. Ruhlarımızdaki aşkını, sînelerimizdeki derdini her ân-ı gayr-i münkasımda sayısız derecede artır Yâ Habîballah! Son nefesimize kadar artır, son nefesimizi Senin aşkınla verelim. Senin nâm-ı mübarekinle tezyin-i cenân ü zebân ederken iştiyakınla da korku ile titriyoruz. Korkuyor ve titriyoruz ki bir hataya düşmeyelim. Seni bir ân-ı gayr-i münkasım için, yalnız o kadarcık devam etmek ve derhal silinmek üzere bile iğne ucunun milyonda biri kadar gücendirmektense diri diri yanmaya razıyız. Yâ Resûlallah. Bizi diri diri yak Ya Resûlallah!*" (Özdamar, 1994: 317).

Yaman Dede'nin şiirlerini tek tek incelemek ve değerlendirmek ayrı bir çalışma konusudur. Biz burada Dede'nin edebî kişiliğine dair bazı ipuçları vermeye çalıştık. Dede'nin kaleminin gücüne ilişkin asıl değerlendirmeler konunun ehli olan edebiyatçı ve şair zevata aittir. Orhon Seyfi Orhon 20 Kasım 1943 tarihli Çınaraltı Mecmuası'nda, Yaman Dede'yi konu alır. Orhon, bu uzun yazısında Dede'nin edebî kimliğini ile şahs-ı mânevîsini, veciz ifadelerle ve Müslüman olduktan sonra aldığı isimle anarak şöyle tasvir eder:

"*Mutasavvıf, mesnevîhan, na'tleriyle, ilâhileriyle, muhammesleriyle, gazelleriyle mükemmel bir divan şairi olan Mehmed Kadir Keçeoğlu, dini bir vecd halinde gönlünde taşıyan nadir Müslümanlardandır*" (Özdamar, 1994: 76).

İbrahim Alaaddin Gövsa, 03.09.1940 tarihli Yedigün Mecmuası'nda yazdığı açık mektupta Yaman Dede'nin şiirlerine olan hayranlığını dile getirir. Gövsa, mektubuna, "Divan edebiyatının hele mevlevî şairlerine ait tedkiklerinizin öteden beri hayranıyız" ifadeleriyle başlar. "Mevlânâ'nın Huzurunda" ve "Ney" isimli manzumelerini takdirle devam eder iltifatlarına. Ney hakkındaki şiirinin son kıtasından alıntı yaparak, bu dörtlükteki samimi coşkunluğun bütün eski mevlevî şairleri vecde getirecek nitelikte olduğunu vurgular. Gövsa Dede'nin iki kelimede yaptığı zihâf (kelime veya harfi kısaltmak) kusuru dışında nazım pürüzünün olmadığına dikkat çeker[16] (Özdamar, 1994: 36). Yine dönemin yazarlarından Hakkı Süha Gezgin Yaman Dede'nin "Esrar Dede" hakkında yaptığı radyo konuşmasını (konferans) 06. 07. 1939 tarihli Vakit Gazetesi'nde konu edinir. Bu konuşmayı edebiyat tarihine yapılmış ciddi bir hizmet olarak nitelendirir (Özdamar, 1994: 36).

İbnülemin Mahmud Kemâl "Son Asır Türk Şâirleri" isimli eserinin Y harfinde "Yemandi-Yamandede" unvanı ile mevlevî şaire yer verir. Aynı dönemde milli şair Yahya Kemâl, yazdığı bir beyitle Yaman Dede'yi taltif ve tavsif eder:

"*Yüz sürdü gerçi pâyine çok Müslüman Dede*

Molla-yı Rûm görmedi bundan Yaman Dede" (Aydın, 1963: V).

Mevlevî şair aynı zamanda Mesnevî şârihi olma vasfına da sahiptir.[17] (Özdamar, 1994: 116-130). Kendisi çalışmalarını ve hakkında yazılanları konu edindiği mektubunda Mesnevî'nin ilk 18 beytine yaptığı şerhten bahseder. Bu şerhin Konya Halkevi Mecmuası'nın "Mevlânâ" nüshasında

[15] Sufilere göre fenâ mertebeleri; "Fena fi'ş-şeyh, fena fi'r-Resul ve fena fillah" şeklindedir, bkz. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul 1991, s. 176

[16] "*Bu ne aşkın, bu ne derdin bu ne mestin sesidir Bu ne tîzin, bu ne evcinbu ne pestin sesidir / Bu ezelden geliyor, bezm-i elestin sesidir / Bak neler söyletiyor Hazreti Mevlânâye!*"; bkz., Özdamar, age., s. 54

[17] Yaman Dede'nin Mesnevî'nin ilk 18 beytine yaptığı şerh için bkz., Özdamar, age., s. 116-130

yayınlandığını kaydeder. Burada yazdıklarından Yaman Dede'nin edebiyatı büyük bir nimet olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Sanırız onun edebî kişiliğini şekillendiren önemli unsurlardan biri de, ruhuna bahşedildiğini düşündüğü bu nimet anlayışıdır (Özdamar, 1994: 414).

Yaman Dede'de Mûsikî ve Sanat Düşüncesi

Ulaşabildiğimiz kaynaklar, Yaman Dede'nin mûsikî ile olan münasebetine dair doğrudan bilgi vermemektedir. Edebî kişiliğini incelediğimiz bölümde olduğu gibi şiirlerinde kullandığı sembollerden, yazdığı mektuplardan, kendisi hakkında verdiği bilgilerden, hatırâtlardan hareketle sanata bakışını, mûsikî zevkini ve mûsikîyle olan münasebetini anlamaya çalışacağız.

Öncelikle, Yaman Dede'nin Mevlânâ âşığı bir Mevlevî dervişi olduğunu belirtmek yararlı olacaktır (İnançer-Özhan, 2007: 152). Zira Mevlevîliğin mûsikî ile olan yakın ilişkisi Dede'nin mûsikî dünyası hakkında bilgi edinmek bakımından en önemli referansımızdır. Bilindiği üzere, birer kültür ocağı, tam mânâsıyla bir konservatuar, yahut güzel sanatlar akademisi misyonuna sahip olan Mevlevî dergâhları, aktif oldukları dönemlerin de sanat merkezidir (Işık, 2015: 248).

Yaman Dede Mevlevîliğin ve Türk Din Mûsikîsi'nin sembol sazı "Ney"i, şiir ve mektuplarında sıklıkla kullanmaktadır. Bu sembol kavrama dair şiir yazmış, şerhler yapmıştır. "Ney" manzumesi bize Dede'nin mûsikîye dair müktesebatı hakkında ipuçları vermektedir. Manzumede geçen, "tîz, pest, evc, ney, nağme" gibi müzikal terimler Yaman Dede'nin mûsikî kavram ve enstrümanlarına olan vukûfiyetine işaret etmektedir (Özdamar, 1994: 48). Ney manzumesi hakkında yaptığı izahlar, Attar'dan ve Mesnevî'den aktardığı Ney sazının sırrına ilişkin hikâye de, Mevlevî mûsikîsine olan ilgisine işaret etmektedir. Hikâyeye göre; Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Ali'ye ilâhî sırlardan birini tevdi eder. Hz. Ali bu sırrı başkasına söylemek ihtiyacına karşı koyamaz, onu kuyuya haykırıp, söyler. Kuyuda biten bir kamış bu sırrı alır. Neyin yanık yanık feryat etmesi bu yüzdendir. Dede, ney manzumesinde geçen, "*Alalı sırrı Ali'den tutuşur bağrı yanar*" mısraında da bu sırrı kastettiği bilgisini verir (Özdamar, 1994: 50-51).

Yaman Dede yazılarında "semâ'" kavramını tasavvuftaki "bezm-i elest" teorisine uygun bir anlayışla ele alır. Sûfîlerin tevâcüd dedikleri "vecde gelme çabası" Dede'nin gönlünde de aynı şekilde aks-i sedâ bulmuştur. [18] (Uludağ, 2005: 172). Onun, "*Bana öyle bir kulak ver ki, elest bezminde beni mest eden o tatlı sesi yeniden eşitmek nasib olsun!..*" yakarışı, onun vecde gelme çabasından kaynaklanmaktadır (Özdamar, 1994: 43). Rüya âleminde gördüğü bir manzarayı anlatırken mûsikî eşliğinde raks eden nûr ve renkler âleminden bahseder:

"*Raks eden bir nûr ve renk âlemi!*

Tatlı bir mûsikînin, uzaklardan gelen, hafîf dalgaları ruhumu okşuyor ve biraz da dağılıyor. Derinden dalga dalga ihtizazlı sesler geliyor. Yüzlerce binlerce okuyucu âhengi!.. Fakat okuyucular nerede? Seslerin nereden geldiği belli değil. Belki de dünya sezişiyle bana öyle geliyor. Her taraftan gelen, coşan ve taşan mûsikî dalgaları…" (Özdamar, 1994: 43). Yaman Dede bu sahneyi lâhûtî bir beste olarak nitelendirir. Seslerin kesilmesi ile başlayan süreç Dede'nin Mevlânâ'yı görmesi ile başka bir boyut kazanır. Nağmelerin ateşe dönüştüğü bir Ney sesi duyulur. Neyi üfleyen Mevlânâ'dır. Bundan sonrasını Dede'den dinleyelim: "*Başını yana eğmiş, gözleri kapalı neyini üfleyordu. Aman Allahım, o ne dilsûz lahin-i ilâhî!. Ney'in derinliklerinde inleyen nağmelerin ateşten daha acı olduğunu orada anladım. Tizlere doğru yükseldi. Bir şeyler soruyor: Peste iniyor, maceranın unutulmuş bir sahifesini fısıldıyor, yine tize doğru çıkıyor* (Özdamar, 1994: 45). *Nihayet yavaş yavaş indi, indi, hafîf cevelanlar yaptı, teslimiyet ve ferâgat ifade eden nağmelerle söndü*" (Özdamar, 1994:

[18] Semâ ile vecd arasında sebep-sonuç ilişkisi bulunmaktadır. Vecd semâın semeresidir. Vecdin semeresi de ya ölçülü ve âhenkli harekettir ki, mevzun hareketlere raks adı verilir veya ölçülü olmayan harekettir. Buna da ıstırap, sallanmak adı verilir. Sufilerin vecde gelme çabası ise sûfilere göre bezm-i elestte muhatap olunan ilâhî hitabı işitebilme çabasıdır. Bkz. Süleyman Uludağ, *İslam Açısından Müzik ve Semâ*, İstanbul 2005, Kabalcı Yay., s.172

46). Yaman Dede bu rüyasında sanki mûsikîmizin en yakıcı makamlarından biri ile yapılan bir seyri anlatmaktadır. Bu; pesten başlayıp tizlere doğru çıkan ve ortalarda cevelân ederek (dolaşarak) nihayet güçlü perdesini gösterip karara giderek son bulan çıkıcı-inici bir seyirdir.

Yaman Dede güfteleri yazan şair ile besteleri seslendiren mutribin aynı ruh hali ile feryâd ettiklerine inanır. Bu anlayış güfte-beste uyumunun, icrâ sanatının metafizik inceliklerini de ortaya koyar niteliktedir. Bu anlayışa göre şair, ruhunun feryadını kelimelere tevdi etmek ister. Oysa kelimeler mini mini kalıplardan ibarettir. Kelime kadehtir, fikirler ve hisler coşkun denizlerdir. Şairin verdiği duygular kelimelere sığmaz (Özdamar, 1994: 113). Şairin ikinci feryadı da, bu feryadını kelimelere sığdıramadığı içindir. Mutrib büyük bir vecd içinde mızrabına sarılır, ister ki sazı da kendi ruhu gibi ağlasın, inlesin. Sazın sinesi ona istediğini vermez. Sesler, bir inilti halinde titreyerek sönüp gider. Yaman Dede sanatkârın bu halini; "hicrân içinde hicrân diye inliyor" şeklinde tanımlar. Ona göre şâir ve mutrib kelimelerin ve sazın sesinden feryat ettiklerinde, şuurlarımızın üstünden geçerek ruhlarımıza hüzmelerle akar ve hicranlarını bize anlatırlar (Özdamar, 1994: 114).

Yaman Dede Mevlevî âyinlerinde okunan dînî mûsikî repertuarına da vâkıftır. Konya'da 1945 yılında katıldığı Mevlâna İhtifali'nde (Şeb-i Arûs) dinlediği semâ âyinine dair değerlendirmelerde bulunur. Âyinin içeriğinden bahseder. Okunan Niyaz ilâhîsi'nin güftesine ilişkin açıklamalar yapar. Niyaz ilâhîsi terennüm edildiğinde dervişlere niyaz dağıtılmasının Çelebilerin âdeti olduğuna dikkat çeker. Bu durum Dede'nin semâ törenlerine önem verdiğini ve bu törenlerde icrâ edilen eserlere de, güftelerin anlamlarına da hâkim olduğunu göstermektedir (Özdamar, 1994: 296-297). Ona göre Şeb-i arûs Mevlânâ âşıklarını ağlatan, dünyanın her tarafındaki âşıklarının gönüllerini hicrân ile tutuşturan birleştirici bir törendir (Özdamar, 1994: 143). Yaman Dede bu törenin merkezi olan Mevlânâ'ya atfen Konya'ya seslenir ve etrafında dolaşan herkesi semazene benzetir; "Âh Konya! Koynunda yatan kim? Ezelle ebed senin etrafında semâzen!" der. Bu sesleniş yapılan semâın anlamına dair derin bir hissiyatın da tezahürlerini barındırır. Neylerin inleyişi, melek misali semâzenlerin vecd ile dönüşü, okuyucuların niyazkâr bir eda ile seslenişi hep bu evrensel dönüşe (semâ'a) iştirakin vecde getirici unsurlarıdır (Özdamar, 1994: 60-61).

Yaman Dede'ye göre şâirin kalbi bir enstrumana benzer. İnce telleri titredikçe oluşan âhenk, ortaya çıkan esere sonsuzluk müjdesi fısıldar. O müjdenin lâhûtî (ilâhî) sesi, o sessizliğin sesi sanatkârın ruhuna aksettiği zaman istiğrak içinde kaybolur, kendinden geçer. Hakiki sanatkâr o sesin yıldırımlarıyla kendinden geçen ve o fısıltının tatlı nağmeleriyle başka sesleri işitmez hale gelen kimsedir (Özdamar, 1994: 432-433).

Yaman Dede sanatta şeklin zamana ve mekâna göre değiştiği düşüncesindedir. Ancak özün her zaman her yerde aynı olduğuna inanır. Çünkü Dede'ye göre insan gönlü birdir. Evrenseldir. Gönlün sesi ister doğudan ister batıdan gelsin değişmez. Araya asırlar bile girse o ses olduğu gibi kalır. Ona göre söz sanatına en yakın olan sanat, ses sanatıdır. İnsanlık, gönül sesini bazan sözlere bazan da nağmelere tevdi eder. Sözde de seste de gönlün vuruşlarını duyarız. Yaman Dede, Türk mûsikîsinin büyük bestekârı Dede Efendi'nin bestelerinden örnek verir. Dede Efendi'nin nağmelerini fezaya perde perde yayılan, sonsuz âlemlerin, sonsuzlukların eriyip aktığı, buhar olup uçtuğu bir duyuş, hissediş olarak niteler. Dede'ye göre bu duyuş sonsuzlukların ötesinde, yeni bir sonsuzluğun başlangıcıdır. Ona göre Dede Efendi'nin mûsikîsi bize böyle muazzam âlemlerin sesini verir. Bu gönül âleminin sesidir ve bütün sanatkârların ortak âlemidir. Dede'ye göre, Mozart'ın ince nağmeleri de, gönül sesinin ruhlara dökülen hıçkırıklarıdır. Beethoven'in sesi kasırgaları, yıldırımları tanzir[19] eder. Zira gönül sesi, Mozart'da bir hıçkırık, Beethoven'de gök gürlemesidir (Özdamar, 1994: 433-434). Yaman Dede Beethoven'ın Mehtap Sonatası'nı dinlerken o gök gürültüsünde kaybolup gider ve dilinden şu cümleler dökülür: "*Giriş kısmını dinlerken bütün kâinâtın volkanları,*

[19] Tanzir: Benzemeye çalışma, örnek alma. Edebiyatta; bir şiirin şekil ve mana bakımından benzerini söyleme, benzerini yazma. Bkz. İlham Ayverdi, *Misalli Büyük Sözlük*, Kubbealtı Yay., İstanbul 2011, (I-III), III, s. 3065

yıldızları, Kehkeşanlarıyla bin bir renk, bin bir rayiha ile uçtuğunu duyarsınız. Sonra bir yere gelir ki sanatkârın sıklaşan nefesini, göğsünün inip-kalkışını hissedersiniz. Kalbinin yaralı bir kuş gibi çırpındığını hissedersiniz. Sonat bitmiştir. Kâinât inleyen nağmelerle bîtab düşmüştür" (Özdamar, 1994: 434-435).

Yaman Dede'ye göre sanatkâr için zâhiri ve maddî unsurların belirleyici rolü sınırlıdır. O, görmek için kalp gözünün de yeterli olacağı, hatta mânâ gözünün maddi gözden daha önemli olduğu düşüncesindedir. Sûfilerin hararetle savunduğu bu anlayışına göre, gözler madde âlemine açılan pencerelerdir. Oysa kalp gözü mânâ âleminin sonsuzluklarına bakar. Yaman Dede bu hakikati ispat sadedinde âmâ bir kız ve kardeşi ile Beethoven arasında geçen dramatik bir olayı hikâye eder:

"Bir kış gecesi… Bir arkadaşı Beethoven'a uğruyor. Amacı onu alıp gezmeye götürmek. Koca dâhinin kıyafeti, gündüz sokağa çıkmaya müsait değil… İki arkadaş çıkıyorlar. Dar bir sokaktan geçerken Beethoven birden duruyor. Bu duruş sebepsiz değil. Pek fakîrâne ve harap bir evden piyano sesi geliyor. Büyük üstadı durdurabilmek için o nağmelerde elbette ki bir kıymet var… Bu harabede iki kardeş oturuyor, biri kız, biri erkek. Erkek kundura tamircisi. Bir aralık piyano susuyor, iki kardeş konuşuyorlar:

- *Bu konsere gitmeyecek miyiz?*
- *İmkânsız şeylerden bahsetme, para nerede?*

Beethoven, ne yaptığını bilmez bir halde kapıyı açıyor, iki arkadaş içeri giriyorlar. Habersiz gelen bu meçhul misafîrleri, ev sahipleri, biraz şaşkınlık ve biraz da hayretle karşılıyorlar. Beethoven, mahcup bir tavırla; "Ben de biraz piyano çalarım da…." diyebiliyor. Sonra daha yavaş bir sesle ilave ediyor. Konuştuklarınızı işittik… Kardeşler nota bilmediklerini söylüyorlar. Beethoven:

- *O halde matmazel nasıl çalıyor?*

Kızcağız, yüzünü üstada çeviriyor. Ne hazin! Görmek nimetinden mahrum. Gözler, madde âlemine açılan pencerelerdir. Kalp gözü ise mânâ âleminin sonsuzluklarına bakar. Doğuştan mûsikîşinas olan âmâ kızcağız, komşuda çalınan piyanoyu dinleyerek sanatkâr olmuştur. Beethoven, piyanonun başındadır. Parmaklarının altında piyano inliyor, muhit inliyor, kâinat inliyor…

- *Ey bizi hayrette bırakan yabancı sen kimsin?*

Beethoven, hiçbir şey anlamamış gibi delikanlının yüzüne dalgın dalgın bakıyor. Cevabı yine inleyen tuşlar veriyor… Kendi bestelerinden birini çalıyor.

- *Demek ki siz Beethoven'sınız?!*

Yanan mum bitmek üzere.. Beethoven, perdeyi sıyırıyor, parlak bir ay ışığının muazzam bir girişle yeni bir bedia doğuyor: Mehtap Sonatası… Beethoven yerinden kalkıyor, yalvarışlar arasında evden ayrılıyor, nağmeleri kağda geçirmek için evine dönüyor. Büyük sanatkârı âmâ kızın halinden duyduğu teessür mü kamçılamıştı, bilinmez. Eselden gelip ebede giden seslere yeni bir ses katılmıştı. Zavallı üstad! Genç kızın hazin haline gönlü kanarken, acaba kendisinin de başka bir afete uğrayacağını, otuz iki yaşında hiç işitmez bir hale geleceğini tahmin etmiş miydi?" (Özdamar, 1994: 43).

Yaman Dede'nin Bethoven'ın hatırasını nakletmesi tesadüf olmasa gerektir. Bu tercihinde, Mevlânâ âşığı bir mevlevî olarak her iki dehanın mûsikîye bakışlarındaki benzerliklerin belirleyici rolü olması kuvvetle muhtemeldir. Zira Hz. Mevlânâ'nın tarifine göre; "Mûsikî ancak Allah aşıkları için ruhun gıdasıdır. Zira mûsikîde gerçek sevgiliye kavuşma ümidi mevcuttur" (Tahirü'l-Mevlevî, XII; 187). Beethoven'in tabiriyle müzik; "İnsanı Allah'a en ziyade yaklaştıran unsurdur ve tüm bilgilerin, bütün felsefelerin üzerindedir" (Özcan, 2012: 216). Yaman Dede her iki tanımı da

içselleştirmiş, ezelden gelen lâhûti sesin ruhunda oluşturduğu ateş ile yanıp-tutuşarak "Yanar Dede" sıfatının sahibi olmuştur. "Bu ezelden geliyor bezm-i elestin sesidir" mısrası ile Beethoven'ın mûsikînin Allah'a yaklaştırıcı unsur olma hususiyetine işaret etmiştir. Aynı şekilde, mûsikîye, aşık ruhların gıdası olarak yaklaşan Mevlânâ'nın bakışına da ortak olmuştur.

Yaman Dede'nin Bestelenmiş Şiirleri

Mevlevî şair yazdığı az sayıdaki şiirle edebiyatçıların dikkatini çekmeyi başarmıştır. Söz sanatına en yakın sanat türü olan ses sanatı alanında da benzeri bir ilgiyle karşılandı. Çok kısa sürede ses sanatkârları tarafından keşfedilerek şiirleri, seslendirilmeye başlandı. Özellikle, "*Gönül hûn oldu şevkinden boyandım yâ Rasûlallâh*!" mısraı ile başlayan na't formundaki şiiri, yazdığı günden beri kasidehanların yoğun teveccühüne mazhar olmuştur. Çok içli duygulara ve hassas bir kalbe sahip olan Yaman Dede bu na'tin okunmasından çok mutlu olurken, okunduğu her yerde mahcup bir halde gözyaşları dökmüştür. İsmail Karaçam[20], Yaman Dede'yi; "Allah ve Rasûlullah (s.a.v.) aşkı içinde devamlı yanan ve ağlayan bir insandı" şeklinde tarif ediyor (Özdamar, 1994: 183). Selçuk Eraydın, yazdığı manzumelerin kendisinin de bulunduğu bir yerde okunması halinde saklanacak yer ararcasında mahviyyet içerisinde olduğunu söylemektedir. Eraydın bu konuda yaşadığı bir hatırasında şunları naklediyor: "*Bir gün (hâfiz) Hüseyin Top, câmide, Yaman Dede'nin "Dahîlek yâ Rasûllallâh manzumesini okuyordu. Yaman Dede de oradaydı o anda. Baktım, Dede câmiin fil ayaklarından –kubbeleri ayakta tutan kalın büyük sütunlardan- birisinin arkasına saklanmış, boynunu bükmüş; -onun kendine has bir ağlaması vardı- sessiz ve içten içe, kimseye belli etmeden ağlıyordu.*" (Özdamar, 1994: 188, 206).

Yaman Dede'nin Türk Mûsikîsi'ndeki yerini incelerken bahsi geçen na'te dair yapılmış müzikal çalışmaların, konuyu tek başına açıklamaya yetebileceğini söylemek abartılı bir yaklaşım olmasa gerek. Zira Türk müziğinin dînî formları içerisinde hem serbest (kaside) hem de besteli (ilahi) şekilde bu denli ilgi gören ve okunan az sayıda na't vardır. Yaşadığı dönemden bu güne kadar, Hz. Peygamber'i (s.a.v) konu alan bütün mûsikî meclislerinde, mevlîd programlarında, hususi ortamlarda seslendirilmiş ve seslendirilmeye devam etmektedir.[21] (Youtube, 2018). Bu görüşümüzü teyit eden diğer bir husus ise, bestekârların öteden beri bu na'te beste yapmak için adeta yarış içinde oldukları gerçeğidir. Bilinen ilk besteyi Doktor Ali Kemal Belviranlı yapmıştır.[22] (Özdamar, 1994: 229). "Rast" makamındaki bu eseri orijinal kılan diğer boyut, Yaman Dede'nin huzurunda okunmuş olmasıdır (Özdamar, 1994: 229-230).[23] Yine bu meşhur na'ti, tasavvuf mûsikîsi üstadlarından Hâfız Zeki Altun "Sabâ" makamında, Türk Mûsikîsi'nin duayen isimlerinden üstad Cinuçen Tanrıkorur, "Ferahnâk" makamında; Nuruosmaniye Câmii müezzini Dursun Çakmak, "Hüzzam" makamında; Remzi Oktar, "Hüseynî" makamında; Doğan Ergin (Derviş Neyzen) "Hicaz" makamında; M. Emin Altıntop, "Beyati" makamında; Necdet Varol, "Ferahnâk" makamında; Cihangir imamı H. H. Mustafa, "Ferahnâk" makamında; Celal Abacı "Tâhir" makamında; Mehmet Kemiksiz, "Hüzzâm" makamında bestelemişlerdir.

Elimizdeki dokümanlar Yaman Dede'nin bu na'tine toplam 12 ayrı bestenin yapıldığını göstermektedir. Bize göre, "Ferahnâk" makamında üç ayrı bestenin yapılmış olması bir tesadüf değildir. Bu makamsal tercihin, yedi dörtlükten oluşan na'tin her dörtlüğünün sonunda tekrar edilen "*Cemâlinle ferahnâk et, ki yandım Yâ Rasûlalâh*!" mısraında geçen "ferahnâk" kelimesine telmih amacıyla yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum güfte-beste uyumu açısından ince bir sanatsal

[20] Marmara Ün. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

[21] Na'tin kaside formunda İsmail Coşar tarafından seslendirilmiş kaydı için bkz., https://www.youtube.com/watch?v=a5ovQcR08nQ (15/05/ 2018)

[22] Ali Kemal Belviranlı, Konya'da Lise talebesi olduğu günlerde, Hz. Mevlânâ ile ilgili toplantıda bir konuşma esnasında Yaman Dede'yi dinlediğini ifade etmektedir. Bkz. Özdamar, age., s.229

[23] Hazretin evinde bulunduğunu rahatsız olduğunu öğrendik. Gazeteci Yazar Mehmet Şevket Eygi Beyefendiyi de alarak hep birlikte Dede'nin devlaethanesine gittik……". Bkz. Özdamar, s. 229-2230

yaklaşım olarak da değerlendirilebilir. "Ferah-nâk", yani "ferahlık veren" anlamına gelir. Çok latiftir, hoştur ve dinleyene ferahlık verir. Hoş, rahatlık veren bir manzara çizer, bu yüzden tasvîrîdir. Ferahnâk makamı, lâtif nağmeleriyle, aşka düşen bir gönlün bahçesinde açan baharı tasvîr eder (Barkçin, 2011: 80). Yaman Dede meşhur na'tinde, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) duyduğu hasretin ağırlığı karşısında rahatlamak, ferahlamak isteği ile her beytin sonunda "ferahnâk et!" nidası ile sesleniyor ve bu durum aynı isimdeki "Ferahnâk" makamından yapılan na't besteleriyle adeta bestekârın gönlünde karşılık buluyor. Bestelerde, aruz ölçüsüne uygunluk bakımından çoğunlukla (sekiz beste) düyek usulü tercih edilmiştir. Bunun sebebi, "Mefâîlün" gibi ilk darbı kısa olan tef'iledeki vezinlerde genellikle ilk darbı ikinci darbına göre en az yarım birim küçük olan "Düyek" gibi usullerin bestekârlar tarafından tercih edilmesidir. Yaman Dede şiirlerine yapılmış diğer üç bestede ise; "Curcuna-Düyek", "Fahte", "Sofyan" usulleri kullanılmıştır.[24] (Barkçın 2011: 47; Yetkin, 1990; Başak, 2003; Şener, 2001; Altınoğlu, 1993).

Yaman Dede'nin diğer manzumları için aynı müzikal ilgiden bahsetmek mümkün değildir. Her sanatkârın sanatsal kimliğini özetleyen şiiri, resim çalışması, romanı, bestesi olduğu gibi, Dede'nin na'ti de aynı hüviyetle öne çıkmıştır. Mevlevî şâirin diğer eserlerine dair bulabildiğimiz en eski beste çalışması "Yak sinemi âteşlere efganıma bakma" isimli manzumuna yapılmıştır. Bu beste, Hicaz İlâhi'dir ve Hâfız Zeki Altun imzası taşımaktadır. Altun'dan sonra Dede'nin diğer manzumları üzerine yapılmış beste çalışmaları hemen hemen yok denecek kadar az sayıdadır. Bu konuda yeni kıpırdanmalar iki binli yıllardan sonraya rastlar. Yaman Dede'nin hayatına dair çalışmaların yayınlanması onun şiirlerini yeniden gündeme getirmiştir. Bu meyanda ilk beste çalışmaları tarafımızdan yapılmış olup, seslendirilmiş şekliyle bir CD halinde basılarak yayınlanmıştır.[25] Bu çalışmada yer alan tarafımıza ait bestelerden bazıları şunlardır: Târumâr olsam da ben (Hicaz Şarkı), Ney manzumesi (Hicaz), Yak sinemi âteşlere (Hicaz Şarkı). Son dönem beste çalışmalarına katılan diğer bir mûsikîşinas Mehmet Kemiksiz'dir. Kemiksiz Yaman Dede'nin altı ayrı şiirini bestelemiştir. Bunlar; Gönül Hûn oldu Şevkinden (Hüzzâm), Hamdü Lillah (Nikriz İlahi), Hâl-i Sekrim Zâil Olmaz (Hüzzam Şarkı), Cânânımın Harîminde (Hicâz Şarkı), Ney Manzûmesi (Rast-Bestenigâr İlâhi), Yücelerden Yağıyor (Karcığar İlâhi). Bu bestelerden ikisi Türk mûsikîsi şarkı formunda bestelenirken, diğer üç tanesi ise Türk Din Mûsikîsi'ne ait "ilâhî" formunda bestelenmiştir. Yaman Dede'nin manzumlarından birine son dönemde yapılan bestelerden birisi de Sedat Anar'a aittir. Anar, Dede'nin "Yak sinemi âteşlere" isimli şiirini Kürdî makamında besteleyerek seslendirmiştir.[26] (Youtube, 2018). Yaman Dede'nin "Gönül Hûn Oldu Şevkinden" mısraı ile başlayan na'tine yapılan bestelere Asım Akkuş, Hicaz-Zirgüle bestesi ile bir yenisini daha eklemiştir.[27] (Youtube, 2018).

[24] " Usûl sonuçta bir ölçü anlamına geldiği için, şarkılarda kullanılan şiirlerin ölçüsü ile yakından ilişkilidir. Bunun için genellikle bestelenen şarkıların her dizesinin aynı hece sayısında olmasına dikkat edilir. Arûz ölçüsü, bildiğiniz gibi açık ve kapalı hecelerin belirli bir düzenle bir araya getirilmesinden oluşur. Aynen usûllerin esasta düm ve tek vuruşlarından oluşması gibi. Açık ve kapalı hecelerin bir araya gelerek oluşturduğu bir çok arûz kalıbı vardır. Aynen pek çok usûlün olduğu gibi. Arûz usûl için bulunmaz bir yol göstericidir. Arûz ile yazılmış bir şiirin kısa ve uzun heceleri zaten kendi içinde bir müzik oluşturur. Besteciye kalan o iç müziğe uygun melodiler bulmaktır. Arûz veya hece ölçüsüyle yazılmış şiirleri "usûle getirmek", yani belirli bir usûlde bestelemek bunun için daha kolaydır. Aslında "vezin" kelimesi "ölçü" demektir. "Usûl" kelimesi ise "asıllar"... Asıl olmadan ölçü, ölçü olmadan asıl olur mu?" bkz., Barkçın, 2011: 47; Usul-Vezin ilişkisi için ayrıca bkz.: Özer Yetkin (1990) Geleneksel Türk Mûsıkîsi'nde Arûz-Usûl İlişkisi, Doktora Tezi; D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir; İlhan Başak (2003) Klâsik Türk Mûsıkîsi 5 ile 10 Zamanlı Usûllerde Usûl-Arûz Vezni İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi. İ.T.Ü. Sosyal Bilimler, İstanbul; Şener, Mehmet Bahadır (2001), İki-On Zamanlı Usûllerde Arûz-Usûl Uyuşumu, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul; Altınoğlu Ayşegül (1993) Hafif Usûlünün Divan Edebiyatındaki Arûz Vezinleriyle İlgisi Ve Usûl-Güfte Uyuşumu, Yüksek Lisans Tezi. İ.T.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul; Öney, A. Feridun (1989), Temel Bestelerde Usûl-Güfte Uyuşumu, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

[25] Kayseri-Talas İlçe Belediyesi'nin yaptığımız fonogram (CD) yayını 2010 yılında promosyon olarak basılıp dağıtılmıştır.

[26] https://www.youtube.com/watch?v=gecRFO7yhjs, (01/05/2018); Aynı şiirin kaside formundan Ender Doğan tarafından seslendirilmiş kaydı için bkz. https://www.youtube.com/watch?v=-x5yKMEl3Wk (05/05/2018).

[27] https://www.youtube.com/watch?v=-KSMg1FGyEc (07/06/2018)

Yaman Dede'nin (Abdülkadir Keçeoğlu) Şiirlerine Yapılan Besteler Tablosu (Genel)

No	Güftenin ilk satırı	Makam	"Usûl	Bestekâr
1	Gönül hûn oldu şevkinden	Rast	Düyek	Ali Kemal Belviranlı
2	Gönül hûn oldu şevkinden	Hüzzâm	Düyek	Dursun Çakmak
3	Gönül hûn oldu şevkinden	Hüseynî	Düyek	Remzi Oktar
4	Gönül hûn oldu şevkinden	Ferahnâk	Düyek	Cinuçen Tanrıkorur
5	Gönül hûn oldu şevkinden	Sabâ	Düyek	Zeki Altun
6	Yak sinemi âteşlere	Hicaz	Düyek	Zeki Altun
7	Gönül hûn oldu şevkinden	Hicaz	Fahte	Doğan Ergin
8	Gönül hûn oldu şevkinden	Bayâtî	Sofyan	M. Emin Altıntop
9	Gönül hûn oldu şevkinden	Ferahnâk	Curcuna-Düyek	Necdet Varol
10	Gönül hûn oldu şevkinden	Ferahnâk	Düyek	H.H. Mustafa (Cihangir İmamı)
11	Gönül hûn oldu şevkinden	Tahir	Düyek	Celal Abacı
12	Her zaman bir vâmık ü azra olur âlem bu ya	Muhayyer Şarkı	Ağıraksak	Serhat başar
13	Hamdü lillâh verdiler	Nikriz	Düyek	Mehmet Kemiksiz
14	Hâl-i sekrim zâil olmaz	Hüzzâm	Düyek	Mehmet Kemiksiz
15	Geldim sana kan ağlayarak	Hicaz	Sofyan	Mehmet Kemiksiz
16	İçi boş benzi sararmış	Rast-Bestenigâr	Nim-Sofyan	Mehmet Kemiksiz
17	Gönül hûn oldu şevkinden	Hüzzâm	Düyek	Mehmet Kemiksiz
18	Yücelerden yağıyor gönlüme	Karcığar	Sofyan	Mehmet Kemiksiz
19	Yak sinemi âteşlere	Hicaz	Sofyan	Mustafa Demirci
20	Hâl-i sekrim zâil olmaz	Hicaz	Düyek	Mustafa Demirci
21	İçi boş benzi sararmış	Hicaz	Sofyan	Mustafa Demirci
22	Yak sinemi âteşlere	Kürdî	Sofyan	Sedat Anar
23	Gönül hûn oldu şevkinden	Hicaz-Zirgüle	Düyek	Asım Akkuş

SONUÇ

Bilindiği üzere, Türk Mûsikîsi'nin dînî formlarına can veren Dînî-Tasavvufî Türk Edebiyatı manzumları, mânâ ve şekil bakımından yaptığı tesir ile çok sayıda dînî mûsikî formunun oluşumuna da katkı sağlamışlardır. Sınırlı kaynaklar çerçevesinde yaptığımız bu araştırmada, Yaman Dede'nin mûsikî ile doğrudan iştigaline dair herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Ancak, yazdığı şiirlerin edebiyat ve mûsikî çevrelerinde gördüğü yoğun teveccühün bu ilişkiyi kendiliğinden oluşturduğunu görebiliyoruz. Edebî kişiliğini incelerken şiirlerinde kullandığı sembollerden, yazdığı mektuplardan, kendisi hakkında verdiği bilgilerden, hatırâtlardan hareketle sanata bakışını, mûsikî zevkini ve mûsikîyle olan münasebetini, Türk mûsikîsine katkısını ortaya koymaya çalıştık. Bu meyanda Mevlevî şâir Yaman Dede, şiirleriyle Türk Din Mûsikîsi'ne katkı sağlayan önemli mutasavvıf şahsiyetlerden birisi olarak kabul edilmektedir. Parmakla sayılacak kadar az sayıda şiirleri olmasına rağmen, güçlü kalemi ve yoğun duygusu ile edebiyat ve mûsikî çevrelerinin dikkatini çekmeyi başarmıştır. "*Gönül hûn oldu şevkinden*" mısrası ile başlayan "*Dahîlek Yâ Rasûlallâh*" isimli şiiri, şâheser niteliğindedir ve diğer bütün na'tlar içerisinde en çok okunan ve seslendirilen

manzumlardandır. Bu meyanda, Yaman Dede'nin na'ti de hem irticâlî hem de besteli formu ile icra edilen ve günümüze kadar ulaşmış sayılı örnek na'tler arasındadır.

Yaman Dede Mevlevîliğin ve Türk Din Mûsikîsi'nin sembol sazı "Ney"i, şiir ve mektuplarında sıklıkla kullanır. Bu sembol kavrama dair şiir yazmış, şerhler yapmıştır. "Ney" manzumesi bize Dede'nin mûsikîye dair müktesebatı hakkında ipuçları verir. Manzumede geçen, "tîz, pest, evc, ney, nağme" gibi müzikal terimler Yaman Dede'nin mûsikî kavram ve enstrumanlarına olan vukûfiyetine işaret etmektedir. Yaman Dede Mevlevî âyinlerinde okunan dînî mûsikî repertuarına da vâkıftır. Konya'da 1945 yılında katıldığı Mevlâna İhtifali'nde (Şeb-i Arûs) dinlediği semâ âyinine dair değerlendirmeler yapar. Âyinin içeriğinden bahseder. Okunan Niyaz ilâhîsi'nin güftesine ilişkin açıklamalarda bulunur. Niyaz ilâhîsi terennüm edildiğinde dervişlere niyaz dağıtılmasının Çelebilerin âdeti olduğundan bahseder. Bu durum Dede'nin semâ törenlerine önem verdiğini ve bu törenlerde icrâ edilen eserlere de, güftelerin anlamlarına da hâkim olduğunu göstermektedir.

Yaman Dede sanatta şeklin zamana ve mekâna göre değiştiği düşüncesindedir. Ancak özün her zaman her yerde aynı olduğuna inanır. Çünkü Dede'ye göre insan gönlü birdir. Evrenseldir. Yaman Dede, Türk Mûsikîsi'nin büyük bestekârı Dede Efendi'nin bestelerinden örnek verir. Dede Efendi'nin nağmelerini fezaya perde perde yayılan, sonsuz âlemlerin, sonsuzlukların eriyip aktığı, buhar olup uçtuğu bir duyuş, hissediş olarak niteler.

Yaman Dede'nin şiirlerine yapıldığı bilinen ilk beste Doktor Ali Kemal Belviranlı'ya aittir. Rast makamındaki bu eseri orijinal kılan diğer boyut, Yaman Dede'nin huzurunda okunmuş olmasıdır. Yine bu meşhur na'ti, tasavvuf mûsikîsi üstadlarından Hâfız Zeki Altun Sabâ makamında, Türk Mûsikîsi'nin duayen isimlerinden üstad Cinuçen Tanrıkorur, Ferahnâk makamında; Nuruosmaniye Câmii müezzini Dursun Çakmak, Hüzzam makamında; Remzi Oktar, Hüseynî makamında; Doğan Ergin (Derviş Neyzen) Hicaz makamında; M. Emin Altıntop, Beyati makamında; Necdet Varol, Ferahnâk makamında; Cihangir imamı H. H. Mustafa, Ferahnâk makamında; Celal Abacı Tâhir makamında; Mehmet Kemiksiz, Hüzzâm makamında bestelemişlerdir.

Araştırmalarımızda Dede'nin şiirlerine dair şu ana kadar yapılmış toplam 23 bestenin yazılı kaydına ulaşabildik. Bunlardan 12 tanesi "Gönül Hûn Oldu Şevkinden" isimli na'tin farklı makamlarda bestelenmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kalan 11 bestenin çoğunluğu son dönemlerde ilahi ve şarkı formlarında yapılmış bestelerden müteşekkildir. Mevlevî şâir Yaman Dede'nin Türk mûsikîsine hediye ettiği manzumlar, sayısı az da olsa etkisi ve yaygınlığı bakımından çok kıymetlidir. Bu çalışmamızın Yaman Dede'nin daha çok tanınmasına vesile olmasını, ilk olma özelliği taşıması bakımından, bundan sonra yapılacak bilimsel çalışmalara rehberlik yapmasını temennisi ile.

KAYNAKÇA

Altınoğlu A,.(1993). "Hafif Usûlünün Divan Edebiyatındaki Arûz Vezinleriyle İlgisi Ve Usûl-Güfte Uyuşumu", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İ.T.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydın S,.(1963). "Mehmed Kadir Keçeoğlu (Yaman Dede)", İstanbul: *İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi*, I/1, s. V,

Ayverdi İ,.(2011)."*Kubbealtı Lügatı; Misalli Büyük Türkçe Sözlük"*, İstanbul: Kubbealtı Yay., I-III, II., s. 1618.

Barkçin Ş.S,.(2011). "40 Makam 40 Anlam", Ankara: T.C. Merkez Bankası.

Başak İ,.(2003). "Klâsik Türk Mûsıkîsi 5 ile 10 Zamanlı Usûllerde Usûl-Arûz Vezni İlişkisi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İ.T.Ü. Sosyal Bilimler.

Beyatlı Y.K,.(1971). "*Edebiyata Dâir"*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Çetinok N,.(1999)."Yaman Dede Kimdir", *Erciyes Dergisi*, c. 22, Şubat 1999.

Demirci M,.(2016). "Yaman Dede; *Aşkın Bedeli"*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay.

Işık E, (2015). "*Aşkı Meşk Etmek"*, İstanbul: Sufi Yay.

İnal İ.M.K,.(1969). "*Son asır Türk Şairleri"*, Ankara:*Milli Eğitim Bakanlığı*, (I-IV), IV., s. 1997-1998.

İnançer Ö.T,; A, Özhan.(2007)." *Şarkılar Seni Söyler"*, İstanbul: Sufi Yay.

"İngilizce-Türkçe Redhause Sözlüğü".(1986). İstanbul: Redhouse Yayınevi.

Kaplan M,.(1987). "*Yahya Kemal ve Şiir Sanatı"*, İstanbul: Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar II.

Kılıç M.E,.(2004). "*Sûfî ve Şiir (Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası)"*, İstanbul: İnsan Yay.

Mevlevî-Tahirül, Şerh-i Mesnevi, İstanbul: Şamil Yay., (tarihsiz), I-XIV).

Oğuzbaşaran A,.(1981)."Yaman Dede", *Erciyes Dergisi* c. 4.

Özcan N,.(2006)."Na't", İstanbul: DİA, XXXII, s. 437.

Özcan N,.(2012). "Türk Din Mûsikisi, İslâm Sanatları Tarihi", Ed., Prof. Dr. Muhittin Serin, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, Ünite 10.

Özdamar M,.(1994). "*Yaman Dede"*, İstanbul: Marifet Yay.

Özönder H,.(2004). "Mevlânâ'nın Yörüngesinde Bir Ortodoks: Diyamendi", *İpekyolu Dergisi,* Aralık, 2004.

Öztuna Y,.(2000). "*Türk Mûsikîsi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi"*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 245.

Özulu Y.E,.(1981). "Yaman Dede" *Erciyes Dergisi*, c. 4, Ekim 1981; c. 3.

Satoğlu A,.(1962). "*Başlangıçtan Bugüne Kadar Kayseri Şairleri"*, Kayseri: Filiz Yay.

Subaşı M.İ,.(2003). "*Aşkta Yanan Dede"* , İstanbul: Nesil Yay.

Subaşı M.İ,.(2005). "*İki Mevlevî Remzi Dede-Yaman Dede"*, İstanbul: Nesil Yay.

Şahin H,.(2013)."Yaman Dede", İstanbul: *DİA*, XXXXIII, s. 311-312.

Şener M.B,.(2001). "İki-On Zamanlı Usûllerde Arûz-Usûl Uyuşumu", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İ.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uludağ S,.(2005). "*İslam Açısından Müzik ve Semâ"*, İstanbul: Kabalcı Yay.

Uludağ S,.(1991). "*Tasavvuf Terimleri Sözlüğü"*, İstanbul: Marifet Yay.

Yalsızuçanla S,.(2015). "*Diyamandi"*, İstanbul: h Yay.

Yetkin Ö,.(1990). "Geleneksel Türk Mûsıkîsi'nde Arûz-Usûl İlişkisi", Doktora Tezi; İzmir: D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnternet Erişim:

https://www.youtube.com/watch?v=gecRFO7yhjs, (01/05/2018);

https://www.youtube.com/watch?v=-x5yKMEl3Wk (05/05/2018).

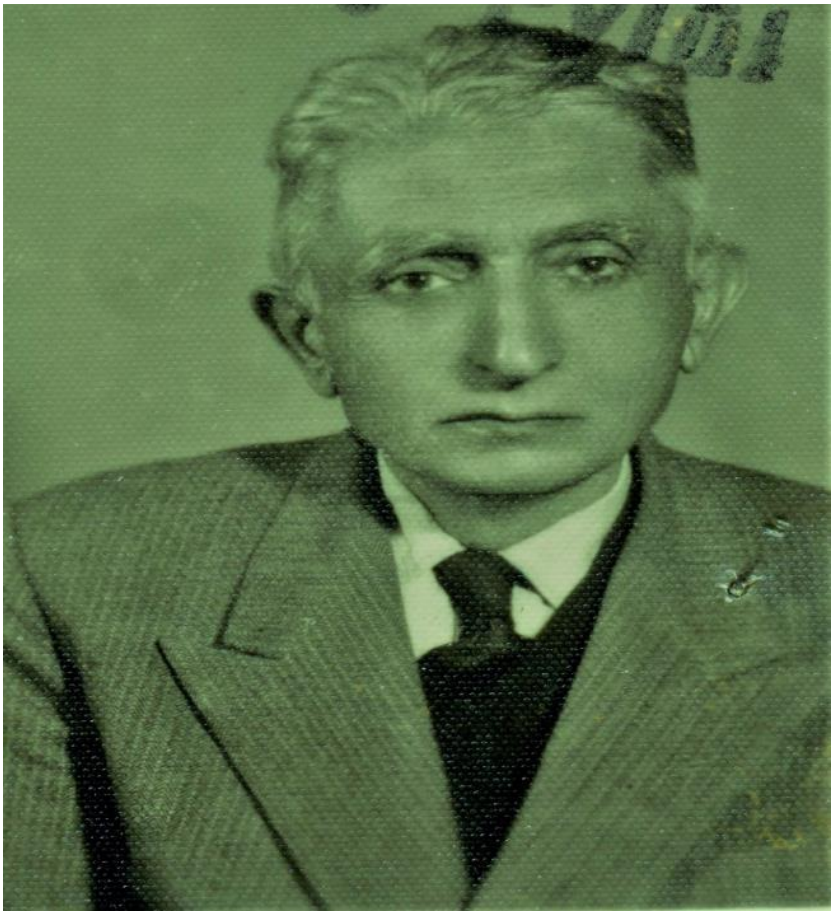
https://www.youtube.com/watch?v=a5ovQcR08nQ (15/05/ 2018)

https://www.youtube.com/watch?v=-KSMg1FGyEc (07/06/2018)

Ek1. Yaman Dede'nin Fotoğrafları (Ahmet Kahraman Özel Arşivi)

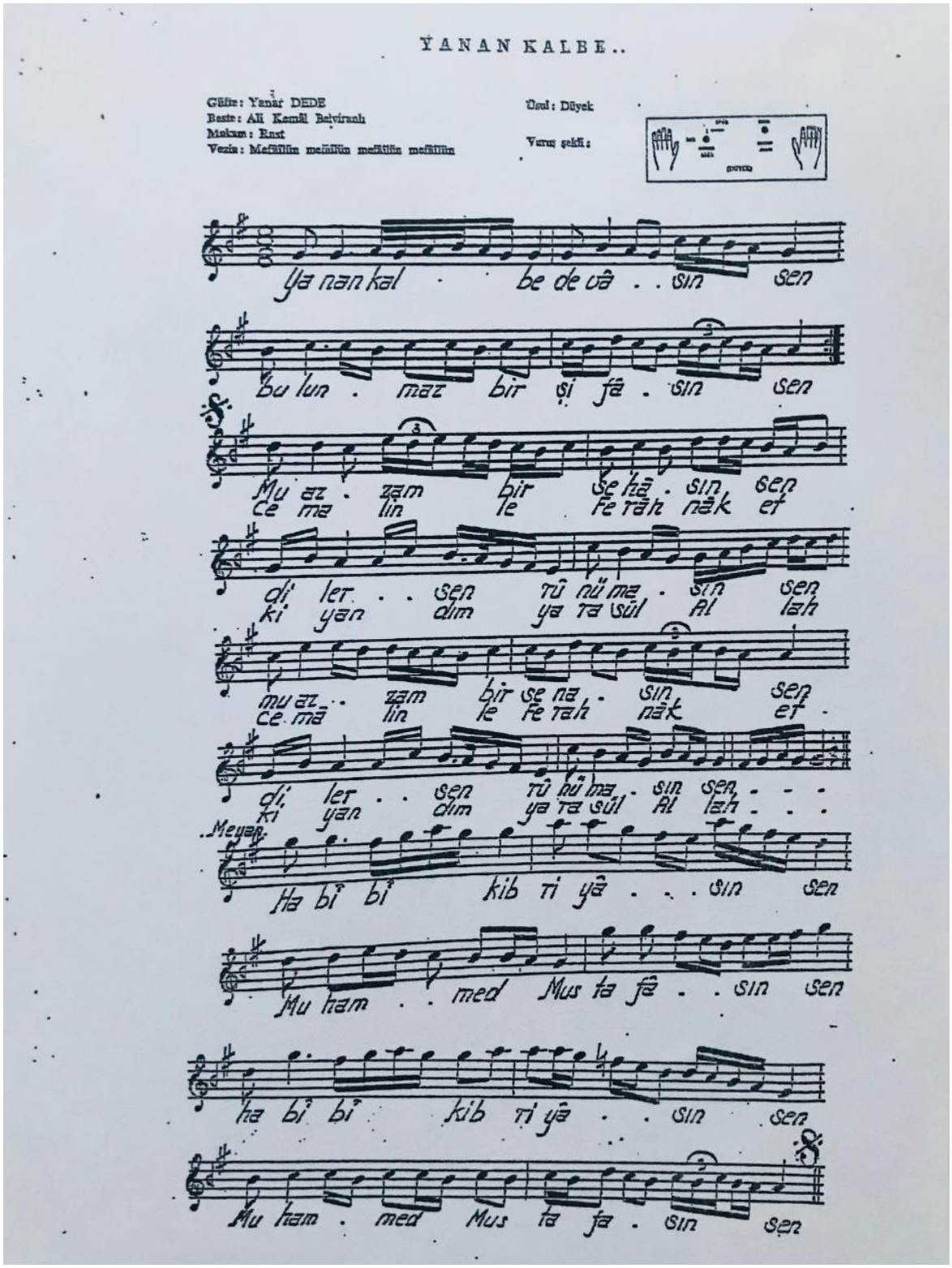

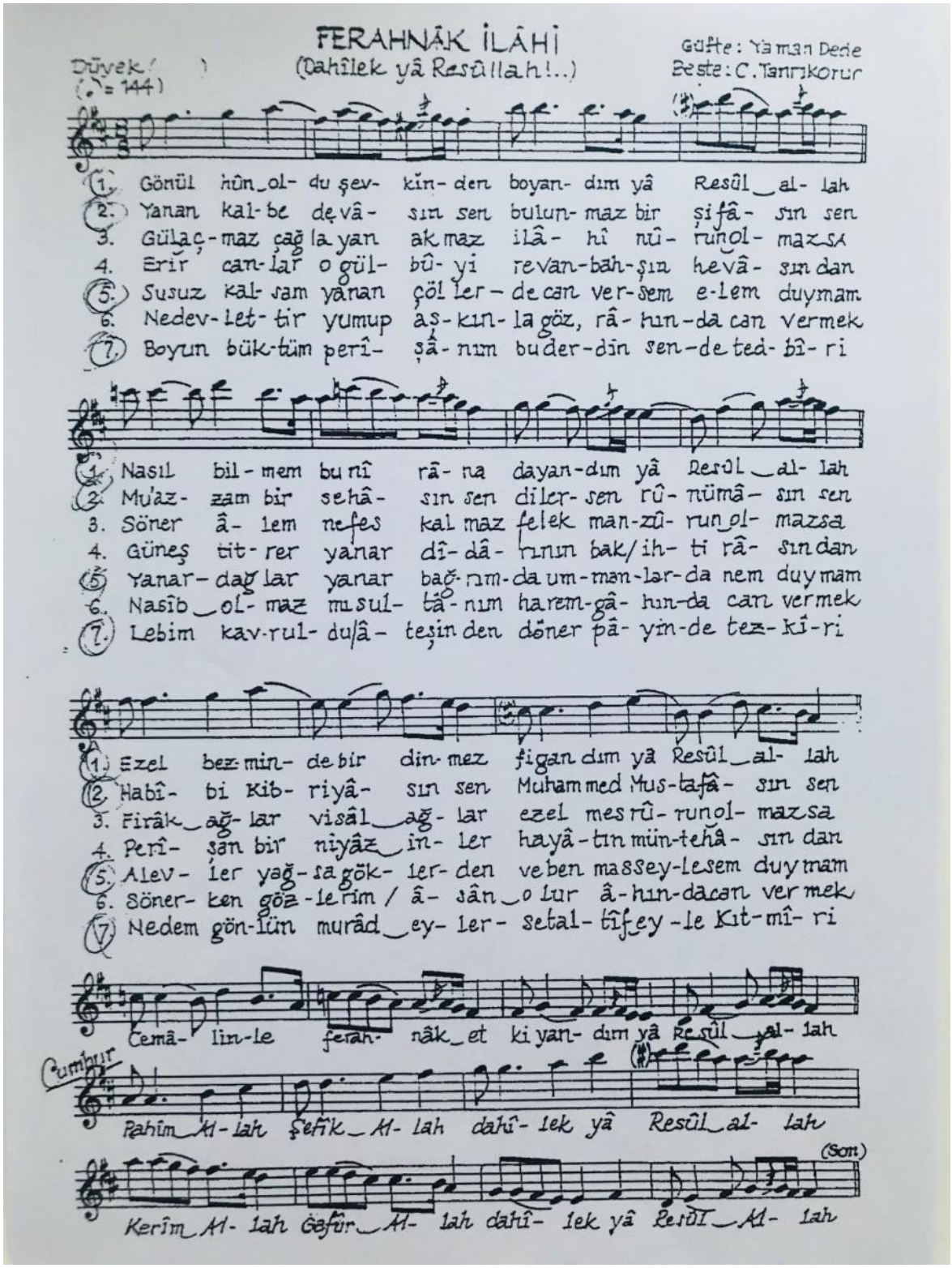

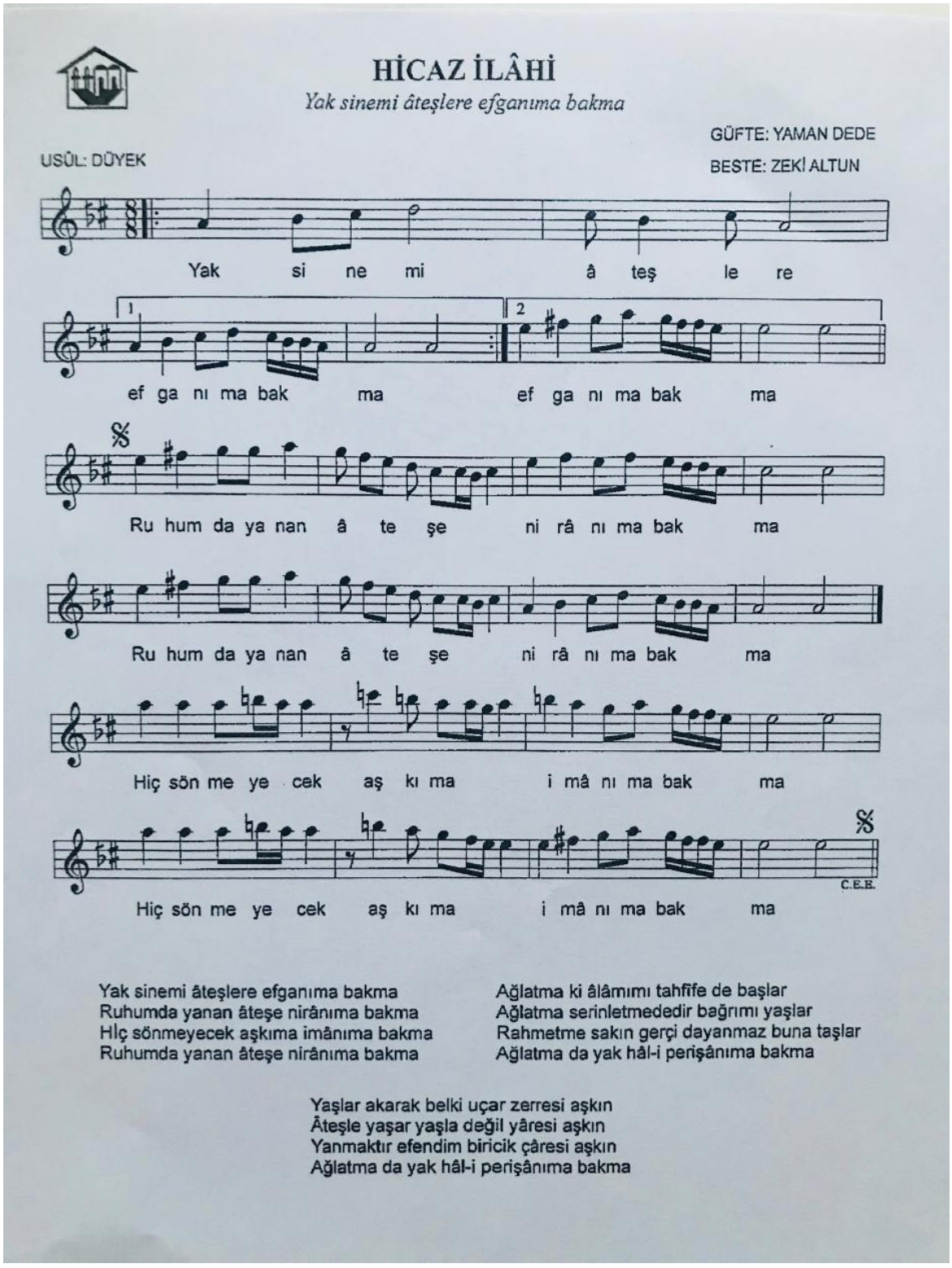

Ek.2. Yaman Dede'nin Şiirlerine Yapılan Bestelere Ait Örnekler

FERAHNÂK İLÂHİ
(Dahîlek yâ Resûllah!..)
Güfte: Yaman Dede
Beste: C. Tanrıkorur
Düyek
(♩ = 144)
1. Gönül hûn ol- du şev- kin- den boyan- dım yâ Resûl al- lah
2. Yanan kal- be dâ- vâ- sın sen bulun- maz bir şifâ- sın sen
3. Gülaç- maz çağ la yan ak maz ilâ- hî nû- run ol- mazsa
4. Erir can- lar o gül- bû- yi revan- bah- şın hevâ- sın dan
5. Susuz kal- sam yanan çöl ler- de can ver- sem e- lem duymam
6. Nedev- let- tir yumup aş- kın- la göz, râ- hın- da can vermek
7. Boyun bük- tüm perî- şâ- nım buder- din sen- de ted- bî- ri
1. Nasıl bil- mem bu nî râ- na dayan- dım yâ Resûl al- lah
2. Mu'az- zam bir sehâ- sın sen diler- sen rû- nümâ- sın sen
3. Söner â- lem nefes kal maz felek man- zû- run ol- mazsa
4. Güneş tit- rer yanar dî- dâ- rının bak/ih- ti râ- sından
5. Yanar- dağ lar yanar bağ- rım- da um- man- lar- da nem duymam
6. Nasîb ol- maz mu sul- tâ- nım harem- gâ- hın- da can vermek
7. Lebim kav- rul- du/â- teşin den döner pâ- yin- de tez- kî- ri
1. Ezel bez- min- de bir dîn mez figan dım yâ Resûl al- lah
2. Habî- bi Kib- riyâ- sın sen Muham med Mus- tafâ- sın sen
3. Firâk ağ- lar visâl ağ- lar ezel mes rû- run ol- mazsa
4. Perî- şân bir niyâz in- ler hayâ- tın mün- tehâ- sın dan
5. Alev- ler yağ- sa gök- ler- den ve ben massey- lesem duymam
6. Söner- ken göz- le rim / â- şân o lur â- hın- da can ver mek
7. Nedem gön- lün murâd ey- ler- se tal- tîf ey- le Kıt- mî- ri
Cemâ- lin- le ferah- nâk et ki yan- dım yâ Resûl al- lah
Cumhur
Rahîm Al- lah Şefîk Al- lah dahî- lek yâ Resûl al- lah
(Son)
Kerîm Al- lah Gafûr Al- lah dahî- lek yâ Resûl Al- lah

Ağıraksak
MUHAYYER ŞARKI
Beste: Şehat Başar
HER ZA MAN BİR
VA MI KI AZ
RA O LUR A LEM BU YA (SAZ....
NEV VAK BE Tİ NEV SER EF MA
SA NIN NE SO LER NU PEY GER
DA O LUR A
MA O LUR A
LEM LEM BU BU YA (SAZ....) YA (SAZ.....)
1
2
KAB ZI BAŞT KIL SA TE FEK KÜR
A LE MİN DE
OL GÖ NÜL (SAZ.....
HER ZAMAN BİR VÂMIK Ü AZLA OLUR ÂLEM BU YA

HİCAZ İLÂHİ
Yak sinemi âteşlere efganıma bakma
GÜFTE: YAMAN DEDE
BESTE: ZEKİ ALTUN
USÛL: DÜYEK
Yak si ne mi â teş le re
ef ga nı ma bak ma
ef ga nı ma bak ma
Ru hum da ya nan â te şe ni râ nı ma bak ma
Ru hum da ya nan â te şe ni râ nı ma bak ma
Hiç sön me ye cek aş kı ma i mâ nı ma bak ma
Hiç sön me ye cek aş kı ma i mâ nı ma bak ma
C.E.E.
Yak sinemi âteşlere efganıma bakma
Ruhumda yanan âteşe nirânıma bakma
Hİç sönmeyecek aşkıma imânıma bakma
Ruhumda yanan âteşe nirânıma bakma
Ağlatma ki âlâmımı tahfîfe de başlar
Ağlatma serinletmededir bağrımı yaşlar
Rahmetme sakın gerçi dayanmaz buna taşlar
Ağlatma da yak hâl-i perişânıma bakma
Yaşlar akarak belki uçar zerresi aşkın
Âteşle yaşar yaşla değil yâresi aşkın
Yanmaktır efendim biricik çâresi aşkın
Ağlatma da yak hâl-i perişânıma bakma

Yücelerden yağıyor gönlüme sahbây-ı semâ,
Kanıyor dîdelerimle yine minâ-yı semâ.

Yakıyor, mestediyor, bağrımı sadçak ediyor,
Bilemem mey mi, alev mi bu hedâyâ-yı semâ.

Ezelin cânına düşmüş mey-i giryân ben idim,
Ben idim bezm-i elestin nefesi, nây-ı semâ.

Eritir fikr-i hayâli o CEMAL'in şereri,
Yanıyor şevk ile herdem koca sahra-yı semâ,

Yayılır savtı bütün zerrelerin zikri ile
Saçıyor hüsnünü âfâkâ merâyâ-yı semâ.